

Innbringelse etter politiloven § 8

Kandidatnr: 350

Veileder: Runar Torgersen

Leveringsfrist: 26 april 2004

Til sammen 17.992 ord

Innholdsfortegnelse

1	OVERSIKT OVER AVHANDLINGEN	1
1.1	AVHANDLINGENS TEMA OG HOVEDPROBLEMSTILLING	1
1.2	PLAN FOR FREMSTILLINGEN	1
1.3	AVGRENSNING OG OVERSIKT OVER TILGRENSENDE REGLER	2
1.3.1	AVGRENSING	2
1.3.2	ALMINNELIGE REGLER OM HVORDAN POLITITJENESTEN SKAL UTFØRES	3
1.3.3	ANHOLDELSE	3
1.3.4	ANDRE LOVHJEMLER FOR INNBRINGELSE	4
1.3.5	PÅGRIPELSE	4
1.4	HISTORIKK	5
2	METODE- OG KILDESPØRSMÅL	7
2.1	INNLEDNING	7
2.2	OVERORDNEDE RETTSNORMER – GRUNNLOVEN OG FOLKERETTEN	7
2.2.1	GRUNNLOVEN	7
2.2.2	FOLKERETTEN	7
2.3	RETTSKILDESITUASJONEN FOR ØVRIG	10
3	INNBRINGELSESGRUNNLAGENE	12
3.1	OVERSIKT	12
3.2	ORDENSFORSTYRRELSE	12
3.2.1	INNLEDNING	12
3.2.2	”OFFENTLIG STED”	13
3.2.3	INNBRINGELSE PÅ PRIVAT OMRÅDE	15
3.2.4	”OFFENTLIG RO OG ORDEN”	18
3.2.5	”LOVLIG FERDSEL”	19
3.2.6	HVEM MÅ FORSTYRRES?	20
3.3	FARE FOR ORDENSFORSTYRRELSE	21

3.3.1	INNLEDNING	21
3.3.2	PÅLEGG OM Å FJERNE SEG	21
3.3.3	”SKJELLIG GRUNN TIL Å FRYKTE”	23
3.4	BRUDD PÅ PLIKTEN TIL Å OPPGI RIKTIG PERSONALIA	28
3.4.1	INNLEDNING	28
3.4.2	MANGELFULLE OPPLYSNINGER OM PERSONALIA	29
3.4.3	NÅR KAN POLITIET FORLANGE PERSONALIA ?	31
3.5	TILSTEDEVÆRELSE DER EN FORBRYTELSE ANTAS Å VÆRE BEGÅTT	33
3.5.1	INNLEDNING	33
3.5.2	FORBRYTELSE ANTAS Å VÆRE BEGÅTT	35
3.5.3	HVOR OG NÅR MÅ PERSONEN PÅTREFFES?	37
4	INNBRINGELSENS VARIGHET	38
4.1	INNLEDNING	38
4.2	RELATIV FRIST	38
4.3	ABSOLUTT FRIST	39
5	KAN HVEM SOM HELST INNBRINGES?	41
5.1	MINDREÅRIGE	41
5.2	PERSONER MED IMMUNITET	42
6	KRAV TIL INNBRINGESESLOKALET	43
7	HVEM HAR KOMPETANSE TIL Å FORETA INNBRINGELSE ?	46
8	RETTSVIRKNINGER AV INNBRINGELSE	47
8.1	LOVLIG INNBRINGELSE	47
8.2	ULOVIG INNBRINGELSE	49
9	KONTROLL MED BRUKEN AV INNBRINGELSE	51
9.1	INNLEDNING	51

9.2	INTERN KONTROLL	52
9.3	FORHOLDET TIL FORVALTNINGSLOVEN	53
9.4	SIVILOMBUDSMANNEN	54
9.5	DOMSTOLKONTROLL	54

APPENDIX	56
-----------------	-----------

Litteraturliste	56
Forarbeider	57
Svenske forarbeider	57
Øvrig materiale	57
Traktatregister	57
Europakommisjonen	58
Domsregister	58

1 Oversikt over avhandlingen

1.1 Avhandlingens tema og hovedproblemstilling

Temaet for denne avhandlingen er innbringelse etter politiloven¹ § 8.

På hvilket grunnlag kan man foreta slik innbringelse, og hvor ligger kompetansen til å benytte et slikt tvangsmiddel. Er det en begrensing i forhold til hvem som kan innbringes, og stilles det krav til lengden eller stedet for frihetsberøvelsen. Hva blir rettsvirkningen av bruken, og hvilke muligheter har man for å kontrollere bruken.

1.2 Plan for fremstillingen

Videre i dette kapittelet og i kapittel 2 behandler jeg forhold som ikke direkte gjelder politiloven § 8, nemlig reglene om utførelsen av polititjenesten, andre tvangsmidler og til slutt litt historikk i forhold til politiloven § 8. Materielle vilkår som politiloven § 8 stiller opp, ser jeg på i kapitlene 3 til 6, dvs. grunnlagene for innbringelse, varigheten av innbringelsen, hvilke personer som kan innbringes og hvilke lokale som kan brukes til innbringelse. I kapittel 7 drøfter jeg det personelle kravet - hvem kan beslutte og foreta innbringelse -, mens jeg i kapittel 8 ser på noen spørsmål i forhold til rettsvirkninger. En kort oversikt over noen av de muligheter man har til å føre kontroll med bruken av innbringelse, kommer i kapittel 9.

¹ Lov 4 august 1995 nr. 53.

1.3 Avgrensning og oversikt over tilgrensende regler

1.3.1 Avgrensning

Utgangspunktet er at det er politiet som kan utøve politimyndighet. Politimyndighet vil si den samlede myndighet til å gi påbud og foreta inngrep overfor publikum, om nødvendig med makt.² Det finnes unntak der inngrep kan foretas av personer som ikke tilhører politiet,³ men her tar jeg bare opp forholdet til politiet.

Politiet er gitt myndighet til å ta i bruk forskjellige tvangsmidler for å kunne utøve polititjenesten. Disse tvangsmidlene kan deles inn i to grupper: straffeprosessuelle tvangsmidler og administrative eller ordensmessige tvangsmidler.⁴

De straffeprosessuelle tvangsmidler er et ”ledd i arbeidet med å oppklare straffbare handlinger og sikre seg gjerningsmann”,⁵ ved for eksempel pågrep og varetektsfengsling. De administrative eller ordensmessige tvangsmidler forutsetter ikke nødvendigvis noen straffbar handling, og de anvendes i utgangspunktet ikke i tilknytning til en straffesak. Innbringelse etter politiloven § 8 er et administrativt eller ordensmessig tvangsmiddel.

Det disse to typene tvangsmidler har til felles er at de begge berøver friheten til de personer tvangsmidlet blir brukt overfor.

Andre administrative eller straffeprosessuelle grunnlag for frihetsberøvelse enn innbringelse etter politiloven § 8, behandles bare i den grad de kaster lys over avhandlingens problemstilling. I punktene 1.2.2 – 1.2.4 gis en kort oversikt over tilgrensende regler. For øvrig behandles disse reglene på enkelte punkter i avhandlingen der de har betydning for forståelsen av politiloven § 8. I punkt 1.2.5 ser jeg kort på et av de straffeprosessuelle tvangsmidler; pågrep.

Jeg vil heller ikke gå grundig igjennom de forskjellige straffebestemmelser som kan være av betydning på det ordensmessige området.

² Se Ot.prp. nr. 22 (1994- 95) s. 38.

³ Se for eksempel straffeprosessloven 22. mai 1981 nr. 25 § 176 første ledd annet punktum.

⁴ Se Bjerke, Hans Kristian: Straffeprosessuelle tvangs- og rettsmidler s. 4.

⁵ Jf. Martinussen, Roald: Innbringelse til politistasjonen. Straffeprosessloven § 191 s. 10.

1.3.2 Alminnelige regler om hvordan polititjenesten skal utføres

Det finnes prinsipper for politiets valg og bruk av virkemidler. Dette er grunnprinsipper som får betydning for all utøvelse av politimyndighet. De kommer som utgangspunkt til anvendelse uten hensyn til det ”konkrete hjemmelsegrunnlag eller hvilket saksområde det opereres på, og uavhengig av virkemidlets eller fremgangsmåten karakter”.⁶ Ett av disse prinsippene er at når det står flere alternative midler til disposisjon, så skal det minst inngripende middel velges,⁷ også kalt minste-middel-prinsippet. Dette prinsippet er nedfelt i politiloven § 6.⁸ Politiloven § 6 første ledd nevner en del midler som står til rådighet for utførelsen av polititjenesten, som for eksempel råd, pålegg eller advarsel. I politiloven § 6 annet ledd står det at det ikke skal tas i bruk ”sterkere midler uten at svakere midler må antas utilstrekkelige eller uhensiktsmessige, eller uten at slike forgjeves har vært forsøkt”. Dette er uttrykk for et behovsprinsipp. I tillegg gir politiloven § 6 anvisning på et nødvendighetsprinsipp og på et forholdsmessighetsprinsipp ved at de midler som anvendes må være ”nødvendige og stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig”.⁹

Jeg forutsetter i denne avhandlingen at innbringelse er nødvendig og forholdsmessig.

1.3.3 Anholdelse

Ved håndhevelse av den ”offentlige ro og orden”¹⁰ m.v. gir politiloven § 7 eksempler på forskjellige tiltak som kan brukes ved utøvelse av politimyndigheten. Ett av disse tiltakene er anholdelse som i utgangspunktet er en selvstendig administrativ eller ordensmessig frihetsberøvelse, selv om den i praksis ofte utgjør forstadiet til

⁶ Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 357.

⁷ Se Ot.prp. nr. 22 (1994- 95) s. 17-18.

⁸ ”Politiloven § 6 er ikke en selvstendig inngreps hjemmel, men angir hvordan en allerede eksisterende kompetanse skal utøves”, jf. Rt. 2003 s.948.

⁹ Jf. Rt. 2003 s. 948.

¹⁰ Se punkt 3.2.

innbringelse.¹¹ ”En anholdelse innebærer at en person berøves sin bevegelsesfrihet for en kortere periode.”¹² Anholdelse vil for eksempel foreligge i de situasjoner der politiet plasserer en person midlertidig i en politibil, slik at de kan skaffe seg tid til å få en oversikt over hva som har skjedd på stedet. Ønsker man å ta med personen til et annet sted, må man ha hjemmel i et annet ordensmessig eller straffeprosessuelt virkemiddel, som for eksempel innbringelse eller pågripelse.

1.3.4 Andre lovhjemler for innbringelse

Politi-loven har bestemmelser som gir mulighet til å foreta innbringelse på andre grunnlag enn etter politi-loven § 8. Det være seg av berusede personer etter politi-loven § 9 eller av barn som påtreffes ”under omstendigheter som klart innebærer en alvorlig risiko for barns helse eller utvikling” jf. politi-loven § 13. Når jeg i den videre fremstillingen bruker ordet ”innbringelse”, tenker jeg på de situasjoner som omfattes av politi-loven § 8.

1.3.5 Pågripelse

Pågripelse er regulert i straffeprosess-loven §§ 171 til 173. Som tidligere nevnt er pågripelse et straffeprosessuelt tvangsmiddel. Og de straffeprosessuelle tvangsmidler skal ”tjene til avgjørelse av påtalespørsmålet og gjennomføringen av en straffesak og av en eventuell dom”.¹³ De materielle vilkårene for pågripelse kan deles inn i grunnvilkår og tilleggsvilkår. De materielle grunnvilkårene fremgår av straffeprosess-loven § 171, der det må foreligge ”skjellig grunn til mistanke” for at vedkommende har begått ”en eller flere handlinger” som kan ”medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder”. I tillegg til disse grunnvilkårene må minst ett tilleggsvilkår som angitt i §§ 171 til 173 være oppfylt.

De situasjoner som kan gi grunnlag for innbringelse etter politi-loven § 8 første ledd

¹¹ Se Auglend, Mæland og Røsandhaug: Politirett s. 411.

¹² Vale, Stein: Lov og Rett 1996 s. 591.

¹³ Jf. Bjerke, Hans Kristian: Straffeprosessuelle tvangs- og rettsmidler s. 7.

nr.1 – 3 kan også være straffbare handlinger. De straffebud som er aktuelle i disse tilfellene står i straffelovens tredje del, som er forseelser. Ingen av disse straffebudene kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder, så man kan her ikke foreta pågrepelse etter straffeprosessloven § 171. Men straffeprosessloven § 173 har et unntak fra kravet om at det bare kan pågripes når strafferammen er høyere enn 6 måneder. Den som tas på ”fersk gjerning og ikke avstår fra den straffbare virksomhet, kan pågripes uten hensyn til størrelsen av straffen”. Det kan da være situasjoner hvor politiet både kan foreta innbringelse etter politiloven § 8 og pågrepelse etter straffeprosessloven § 173. I disse situasjonene kan det være at det ikke alltid er like klart om det er innbringelse eller pågrepelse politimannen foretar. Avklaringen skjer kanskje først når man har kommet til politistasjonen. Det klareste skille mellom innbringelse og pågrepelse mht. rettsvirkningen er at den innbrakte ikke kan holdes tilbake lenger enn den absolutte tidsfrist i politiloven § 8 annet ledd.¹⁴

1.4 Historikk

Legalitetsprinsippet er tradisjonelt blitt formulert som et alminnelig krav om at det offentlige må ha hjemmel i en rettsregel for å kunne gripe inn i borgernes rettssfære.¹⁵ Politiloven § 8 er en slik hjemmel for å kunne foreta innbringelse. Før vi fikk någjeldende bestemmelse, har hjemmelsegrunnlaget for innbringelse vært noe forskjellig. Jeg skal kort gjøre rede for veien frem til dagens hjemmel for innbringelse etter politiloven § 8.

Frihetsberøvelse ble foretatt før man fikk hjemmel i formell lov. Sentralt her står det som ofte går under betegnelsen politiets generalfullmakt. Generalfullmakten er en ”generell og sedvanerettslig myndighet til å iverksette de tiltak som måtte være påkrevet for å opprettholde offentlig ro og orden og forebygge lovbrudd”.¹⁶ På bakgrunn av at generalfullmakten var uklar med ”hensyn til hvilke forføyninger politiet kan sette i verk

¹⁴ Se punkt 4.

¹⁵ Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug ”Politirett” s. 95.

¹⁶ Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug ”Politirett” s. 347.

som ledd i ordenspolititjenesten”,¹⁷ ble det fremmet et forslag om å lovfeste politiets praksis når det gjaldt innbringelse.¹⁸ Det ble i forbindelse med arbeidet med ny straffeprosesslov stilt spørsmål om forslaget til ny lovbestemmelse om adgangen for politiet til innbringelse skulle fremmes som egen sak eller vente til det ble satt frem proposisjon om ny straffeprosesslov.¹⁹ Siden det var behov for en klar lovbestemmelse både for politiet og de som ble innbrakt, ble forslaget til ny lovbestemmelse fremmet som egen sak.²⁰ Det var enighet om at bestemmelsen egentlig hører hjemme i en alminnelig politilov og ikke i straffeprosessloven. Men siden politiloven 13. mars 1936 stort sett inneholdt bestemmelser om politiets organisasjon og tjenestemenn, passet den ikke inn der.²¹ Hjemmel for innbringelse i Straffeprosesslovkomiteens innstilling avgitt juni 1969, ble derfor plassert i straffeprosessloven § 250a.²² Da den ny straffeprosessloven 22. mai 1981 nr. 25 ble vedtatt,²³ ble hjemmelen for innbringelse flyttet til straffeprosessloven § 191.²⁴

Første gang det ble fremmet forslag om ny lov om politiet, var i Ot.prp. nr. 83 (1992-93), men denne ble trukket tilbake.²⁵ I desember 1994 ble forslaget til ny politilov fremmet på ny.²⁶ Med et par unntak var dette identisk med det første forslaget.²⁷ Hjemmel for innbringelse ble nå plassert i politiloven § 8.

¹⁷ Jf. Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 17.

¹⁸ Straffeprosesslovkomiteens innstilling avgitt i juni 1969.

¹⁹ Se Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 19.

²⁰ Se Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 20.

²¹ Se Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 20.

²² Lov 1 juli 1887 nr. 5 om rettergangsmåten i straffesaker.

²³ Ot.prp. nr. 35 (1978-79).

²⁴ Se Ot.prp. nr. 35 (1978-79) s. 173.

²⁵ Se Auglend, Mæland og Røsandhaug ”Politirett” s. 56.

²⁶ Jf. Ot.prp. nr. 22 (1994-95).

²⁷ Se nærmere om dette i Auglend, Mæland og Røsandhaug ”Politirett” s. 56.

2 Metode- og kilde spørsmål

2.1 Innledning

”I rettskildelæren gjøres det rede for hva man bygger på og hvordan man resonnerer når man tar standpunkt til rettsspørsmål de lege lata.”²⁸ Jeg foretar ikke en fullstendig gjennomgang av enkelthetene i denne metoden, da dette ligger utenfor avhandlingens tema. Men jeg vil i dette kapittelet kommentere enkelte forhold som gjør seg spesielt gjeldende i forhold til bestemmelsen om innbringelse etter politiloven § 8.

2.2 Overordnede rettsnormer – Grunnloven og folkeretten

2.2.1 Grunnloven

Enkelte sider ved legalitetsprinsippet er slått fast i Grunnloven §§ 96 og 99. Grunnloven § 96 bestemmer at ingen kan ”straffes uten etter dom”. Innbringelse etter politiloven § 8 besluttet ikke ved dom, men går klar av Grunnloven fordi tiltaket ikke har til formål å tjene som straff overfor den innbrakte. Skulle innbringelse bli brukt med det formål å straffe, vil det ikke være forenlig med Grunnloven § 96. Et eksempel på det kan være der den som blir innbrakt, holdes tilbake i fire timer som straff for vrangvilje ved innbringelsen.

Grunnloven § 99 forbyr at personer ”fængslig anholdes, uden i lovbestemt Tilfælde”. Etter ordlyden faller ikke innbringelse inn under Grunnloven § 99, siden den innbrakte ikke settes i fengsel. Men ”fængsling anholdes” bør vel tolkes slik at Grunnloven § 99 verner om bevegelsesfriheten, og ikke bare gir et vern mot fængsling. Grunnloven forbyr kun inngrep i bevegelsesfriheten der dette ikke er lovregulert, dvs. at man bør kunne anta at innbringelse etter politiloven § 8 er forenlig med Grunnloven § 99.

2.2.2 Folkeretten

Politoloven § 3 fastslår at loven gjelder med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten, eller som følger av overenskomst med fremmede stater. ”De folkerettslige

²⁸ Jf. Eckhoff, Torstein: Rettskildelære s. 15.

begrensinger er ved paragrafen gjort til en del av norsk rett, og ved eventuell motstrid går de folkerettslige reglene foran politiloven.”²⁹ De konvensjoner som har mest betydning i forhold til innbringelse etter politiloven § 8 er Den europeiske menneskerettskonvensjon 4. november 1950 (EMK) og Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter 16. desember 1966 (SP). Disse konvensjonene kan være med på å sette skranker for hvilke tiltak politiet kan iverksette overfor borgerne.

EMK artikkel 5 (1) er ment som et vern mot vilkårlig frihetsberøvelse. Det er oppregnet seks ulike tilfeller av frihetsberøvelse som kan gjøres etter artikkel 5 (1), og bestemmelsen er å anse som uttømmende. En frihetsberøvelse som gjennomføres for å ivareta andre formål enn dem som er nevnt i artikkel 5 (1), vil være konvensjonsstridig. Det finnes en rekke avgjørelser fra Europakommisjonens praksis og fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol om EMK artikkel 5.³⁰ Men noen avgjørelser som direkte gjelder forholdet mellom EMK artikkel 5 (1) og bestemmelsen i politiloven § 8, er det ikke.³¹

I EMKs tilleggsprotokoll nr. 4 artikkel 2, er bevegelsesfriheten beskyttet.

Bevegelsesfriheten omfatter både frihet til å bevege seg innenfor et lands territorium og frihet til å forlate ethvert land. Det kan foretas innskrenkelser i denne bevegelsesfriheten, men da må det foreligge visse forutsetninger. Disse forutsetningene fremgår av artikkel 2 nr. 3. Innskrenkninger må være foreskrevet i lov, og de må være nødvendige i forhold til de formål som er nevnt i bestemmelsen, for eksempel ”opprettholde samfunnsordenen”, ”forebygge forbrytelser”, eller ”beskytte andres rettigheter og friheter”.

Ved avgjørelsen av om politiloven § 8 er forenlig med EMK eller ikke, må man først ta stilling til hva som ligger i begrepet ”frihetsberøvelse”. Den svenske bestemmelsen i

²⁹ Jf. Vale, Stein: Ny politilov- noen hovedpunkter. Lov og Rett 1996 s. 594.

³⁰ Se Danelius, Hans: Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s. 92 flg.

polislagen³² § 13 ligger nært opp til bestemmelsen i politiloven § 8 nr. 1 og nr. 2. Polislagen § 13 annet ledd, som hjemler såkalt ”tilfälligt omhändertagande” av personer som forstyrrer eller utgjør en umiddelbar fare for ”den almännas ordning”, ble foreslått opphevet.³³ Dette fordi utredningen kom frem til at polislagen § 13 annet ledd er å anses som frihetsberøvelse etter EMK artikkel 5, og at bestemmelsen ikke oppfyller de krav som EMK artikkel 5 stiller. Polislagen § 13 annet ledd ble likevel ikke opphevet, og Rikspolisstyrelsen skriver at svensk ”rätt intar den ståndpunkten att ett omhändertagande enligt 13 § inte är att betrakta som ett frihetsberövande enligt Europakonventionen”.³⁴ Frihetsberøvelse som ikke har grunnlag i en straffbar handling, og ikke fører til ”håkte eller polisarrest” er ikke frihetsberøvelse etter EMK artikkel 5.³⁵

Ved en avgjørelse av Europakommisjonen, ble det ikke sett på som frihetsberøvelse at en mann ble tatt med på politistasjonen for noen timer, da de var usikre på mannens mentale helse.³⁶

Innbringelse etter politiloven § 8 vil i forhold til dette, muligens ikke utgjøre en frihetsberøvelse i konvensjonens forstand. Politiloven § 8 vil da utgjøre en begrensning av bevegelsesfriheten. Og for å være forenlig med konvensjonen, må de forutsetninger i EMK artikkel 2 nr. 3, som nevnt ovenfor, være oppfylt. Når politiet foretar innbringelse etter politiloven § 8 første ledd nr. 1 og 2, er dette et inngrep som har hjemmel i lov og har for eksempel som formål å ”oppretholde samfunnsordenen”. Det vil derfor kunne sies at politiloven tilfredsstiller kravene i EMK.

FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 9 gir en hver rett til ”frihet og personlig sikkerhet”. SP artikkel 9 verner, i likhet med EMK artikkel 5, personer mot

³¹ Se Vale, Stein: Ny politilov- noen hovedpunkter s. 595.

³² Polislagen (1984:387)

³³ SOU 1993:60 Polisens rättsliga befogenheter s.133.

³⁴ Jf. Rikspolisstyrelsen, Polislagen med kommentarer s. 57.

³⁵ Se Rikspolisstyrelsen, Polislagen med kommentarer punkt 10a. 4 s. 44.

³⁶ Sak 24722/94 Guenat mot Schweiz, D.R. 81-A s. 130.

vilkårlig frihetsberøvelse i det ”ingen må utsettes for vilkårlig arrest eller annen vilkårlig frihetsberøvelse”. Men man har mulighet til å berøve noen friheten, forutsatt at det ikke skjer vilkårlig og det er i ”overensstemmelse med slik fremgangsmåte som er fastsatt i lov”, jf. SP artikkel 9 nr. 1 annet punktum. ”Frihetsberøvelse” bør vel her tolkes på samme måte som i EMK. Og innbringelse etter politiloven § 8, vil da mest sannsynlig ikke falle inn under begrepet ”frihetsberøvelse” etter SP artikkel 9.

2.3 Rettskildesituasjonen for øvrig

Lovteksten er utgangspunktet for tolkingen. Men på grunn av at lovtekstene stort sett skal dekke et stort antall tilfeller og at loven skal gjelde i lang tid, kan lovteksten bli både rund og vag i formuleringene. Dette er også tilfellet for politiloven § 8. Hvis man for eksempel ser på ordensforstyrrelsene, kan ikke lovgiver klare å forutse alle mulige framtidige situasjoner og løsningene på dem. Lovgiver må da bruke skjønnsbestemte ord og uttrykk. Lovens ord leses da på bakgrunn av blant annet legaldefinisjoner, kapitteloverskrifter i loven og meningsinnholdet i andre paragrafer. I tillegg til dette kan lovens formål være av betydning for tolkingen. Formålet med lovfestningen av innbringelse var at man ønsket å gi en rettslig regulering av politiets bruk av virkemidlet i ordenstjenesten.³⁷ Formålet med politiloven vil da være med på å sette grenser for bruken av innbringelse.

Før vedtakelsen av bestemmelsen om innbringelse i straffeprosessloven § 250 a, hadde politiet foretatt innbringelse for såkalt sjekking o.l. med hjemmel i generalfullmakten. Dette var en sedvanerettslig myndighet for politiet til å gripe inn mot lovbrudd, herunder ordensforstyrrelser. Disse rettsreglene ble avløst av den nye bestemmelsen om innbringelse etter straffeprosessloven § 250 a. Man regnet ikke med at bestemmelsen skulle dekke alle de tilfeller hvor politiet ved bruk av generalfullmakten hadde foretatt innbringelse, men Straffeprosesslovkomiteen mente at det ikke var ”riktig å gå videre”.³⁸ Ved tolkingen av dagens bestemmelse om innbringelse i politiloven § 8, vil

³⁷ Se Straffeprosesslovkomiteens innstilling fra 1969 s. 247.

³⁸ Jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling av 1969 s. 248.

praksisen etter generalfullmakten ha mindre betydning siden adgangen til innbringelse var videre.

Bestemmelsen om innbringelse ble lovfeste for første gang i formell lov i straffeprosessloven § 250 a, etter dette har den blitt flyttet to ganger. Fra bestemmelsen ble vedtatt til slik den er i dag i politiloven § 8, har det ikke skjedd mange endringer.³⁹ Det vil si at forarbeidene til de tre bestemmelsene i henholdsvis gammel straffeprosesslov § 250a, ny straffeprosesslov § 191 og politiloven § 8, har betydning ved tolkingen av den någjeldende bestemmelsen i politiloven § 8. Faktisk er det kanskje forarbeidene til den eldste bestemmelsen i straffeprosessloven § 250 a som er mest relevant. Dette på grunn av at disse forarbeidene var mer grundig enn hva som var tilfellet for vedtakelsen av straffeprosessloven § 191 og politiloven § 8. Noe av grunnen til at disse forarbeidene var grundigere, kan være at man ved vedtakelsen av straffeprosessloven § 250 a bare hadde denne ene bestemmelsen å forholde seg til. Ved vedtakelsen av de andre bestemmelsene, var disse bare en av mange nye bestemmelser som skulle vedtas.

Det finnes ikke mye rettspraksis som retter seg direkte mot innbringelse etter politiloven § 8, men rettspraksis fra avgjørelser etter straffeprosessloven § 250 a og § 191 har som nevnt fortsatt gyldighet, siden det ikke har vært store realitetsendringer i forhold til bestemmelsen. Men selv om vi tar med rettspraksis fra alle de tre bestemmelsene, finnes det ikke mange rettsavgjørelser. Det vil si at andre rettskildefaktorer, som for eksempel forarbeidene, får større betydning ved tolkingen av politiloven § 8.

Ved tolking av politiloven § 8 har man heller ikke innsikt i praktiseringen av bestemmelsen, siden det ikke finnes offentlig statistikk over antall innbrakte eller annen oversikt over bruken av innbringelse.

³⁹ Se nærmere punkt 1.4.

3 Innbringelsesgrunnlagene

3.1 Oversikt

Noe av bakgrunnen for vedtakelsen av politiloven § 8 var at lovgiver ønsket å gi en rettslig regulering av politiets bruk av virkemiddelet innbringelse i ordenstjenesten.⁴⁰ Formålet med innbringelse er i utgangspunktet å tjene administrative eller ordensmessige forhold. Men selv om formålet i utgangspunktet er et virkemiddel for ordenstjenesten, kan det også tilgodese straffeprosessuelle forhold.⁴¹ I tillegg til dette kan det være situasjoner der det både er hjemmel for ulike ordensmessige- og straffeprosessuelle virkemidler.⁴²

Politoloven § 8 nevner fire alternative situasjoner som kan gi grunnlag for innbringelse. Jeg skal i punktene 3.2 til 3.5 se nærmere på disse.

Bestemmelsene i politiloven § 8 første ledd nr. 1 og 2 referer seg til to ulike typer interessekrenkelser, ”ro og orden” og ”lovlig ferdsel”, som jeg skal se på under punkt 3.2.4 og 3.2.5. Ordens- og ferdselsforstyrrelser er etter omstendighetene straffbare handlinger etter straffeloven kapittel 12 og 35. Jeg går ikke nærmere inn på disse straffebestemmelsene.

3.2 Ordensforstyrrelser

3.2.1 Innledning

I følge politiloven § 8 første ledd nr. 1 kan politiet innbringe person som ”på offentlig sted forstyrrer ro og orden eller den lovlige ferdsel”. Grunnlaget for innbringelsen er at det faktisk har vært en atferd som er forstyrrende.

⁴⁰ Jf. Ot.prp. nr. 31 (1970- 71) s. 17.

⁴¹ Se nærmere om dette i punkt 3.4 og 3.5.

⁴² Se eksempler på det i punktene 3.2, 3.3 og 3.4.

En slik situasjon som politiloven § 8 første ledd nr. 1 tar sikte på er gjort straffbar i straffeloven⁴³ § 350 første ledd. For å kunne innbringe en person etter politiloven § 8 første ledd nr. 1 behøver imidlertid ikke forholdet være straffbart etter straffeloven § 350. Men det kan tenkes situasjoner der det er mulighet for både innbringe og pågripe vedkommende. Dette er situasjoner der vilkårene for innbringelse etter politiloven § 8 er oppfylt og forholdet samtidig kan anses straffbart etter straffeloven § 350. Hva man da velger som hjemmel for inngrepet kan være avhengig av hva man har som hensikt å gjøre videre. Vil man foreta straffeprosessuelle skritt senere i saken og få vedkommende straffet for overtredelsen av straffeloven § 350, er pågripelse sannsynligvis det beste virkemiddelet. Og siden dette straffebudet ikke medføre høyere straff enn fengsle i 6 måneder, kan politiet bare pågripe vedkommende hvis han ”treffes på fersk gjerning og ikke avstår fra den straffbare handlingen”, jf. straffeprosessloven § 173.⁴⁴ Men dersom siktemålet med inngrepet var å opprettholde ro og orden og ikke straffe vedkommende, kan innbringelse være det beste virkemiddel for å oppnå ønsket mål.

3.2.2 ”Offentlig sted”

Vedkommende som ”forstyrrer den offentlig ro og orden eller den lovlige ferdsel” må oppholde seg på offentlig sted, jf. politiloven § 8 første ledd nr. 1. Det vil si at stedet for gjerningen er ”offentlig sted” og politiet kan kun innbringe personer som oppholder seg på dette området.

På strafferettens område er ”offentlig sted” definert i straffeloven § 7 nr. 1. Her heter det: ”Ved offentlig Sted forstaaes i denne Lov ethvert for almindelig Færdsel bestemt eller almindelig befærdet Sted”. Denne definisjonen er det også naturlig å legge til grunn ved tolkingen av politiloven § 8. Det fremgår av Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 17 der Justisdepartementet referer fra Straffeprosesslovkomiteens diskusjon om man skulle sløyfe ordene ”på offentlig sted” eller flytte dem. Straffeprosesslovkomiteen la her til

⁴³ Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig straffelov, Straffeloven.

⁴⁴ Se nærmere om dette i punkt 1.2.5.

grunn definisjonen i straffeloven § 7 nr.1, når de avgjorde hvilken betydning ordene ”på offentlig sted” skulle ha.⁴⁵

I den nye normalpolitivedtekten⁴⁶ gis det eksempler på hva som kan regnes som offentlig sted i § 1. Det sies også her at begrepet offentlig sted har det samme innhold som tidligere etter straffeloven § 7 nummer 1, det vil si et sted for alminnelig ferdsel eller alminnelig beferdet sted. Et område for alminnelig ferdsel vil si at stedet er planlagt for eller tiltenkt allmennhetens bruk.⁴⁷ Dette kan være gate, vei, sti, park osv.⁴⁸ Hvorvidt et område er å anses som alminnelig beferdet, kan by på tolkingstil. Det er her flere forhold man kan ta i betraktning, så som omfanget av den faktiske ferdsel, eierforholdet på området og den faktiske tilgjengeligheten.⁴⁹

Betydningen av omfanget av ferdselen har vært oppe flere ganger i Høyesterett. I Rt. 1959 s. 578 gjaldt det en privat vei som tilhørte en større hjørnegård. Denne veien var det ubetydelig trafikk på av gårdens folk om sommeren, og om vinteren ble den nesten ikke brukt. Høyesterett kom likevel til at veien var et ”alminnelig beferdet sted, det vil si et sted som har stått åpent for enhver og hvor det har foregått en ferdsel. Det forhold at ferdselen har vært leilighetsvis og ikke betydelig, kan jeg ikke tillegge avgjørende betydning”. Det ble i denne sammenheng vist til en avgjørelse i Rt. 1951 s. 963, der forholdet gjaldt saging av is på ”Sjøvatnet”. Herredsretten kom til at ”Sjøvatnet” ikke var et ”alminnelig beferdet sted” etter straffeloven § 7, fordi ferdselen bare hadde foregått på ”de forholdsvis sjeldne tider da det er blankis” på vannet. Høyesterett kom til motsatt resultat og uttalte at et ”sted kan være ”alminnelig beferdet” etter denne bestemmelse selv om ferdselen bare foregår leilighetsvis eller en sjelden gang”.

⁴⁵ Jf. Straffeprosesslovkomitèens innstilling juni 1969 s. 248.

⁴⁶ Ny normalpolitivedtekt for kommunene 31. mai 1996 G-42.

⁴⁷ Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 251.

⁴⁸ Se normalpolitivedtekt § 1.

⁴⁹ Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 252.

I Rt. 1963 s. 311 gjaldt saken forbud mot offentlig dans uten samtykke fra lensmannen etter straffeloven § 339 nr. 2 og politivedtektene § 12. "Valhall" som ble brukt som lokale for dansen, ble ansett som offentlig sted blant annet pga. at "ungdom i Valle har hatt mulighet til å komme inn i ungdomslokalet ved at lokalet enten har stått åpent, ved at andre enn formannen har hatt nøkkel til inngangsdøren eller at ungdom har kommet seg inn ved å ødelegge eller å få åpnet vinduer".⁵⁰ Her ble den faktiske tilgjengelighet avgjørende for om dansen skulle anses som "offentlig dans".

Eierforholdet på et område har i mange sammenhenger ikke betydning. Det som kan være avgjørende for om et område skal anses for offentlig, er altså omfanget av ferdselen og den faktiske tilgjengeligheten. Terskelen er satt lavt i rettspraksis, slik at det ikke skal mye til før et område som er privat eid anses for å være offentlig sted.

3.2.3 Innbringelse på privat område

Adgangen for politiet til å fjerne personer fra privat grunn er regulert i politiinstruksen⁵¹ § 8-8. "Fjerning innebærer at en person fysisk mot sin vilje, gjerne med makt, føres, geleides, bæres eller kjøres bort fra området vedkommende ikke har lov å oppholde seg på."⁵² Politiinstruksen § 8-8 første ledd sier at politiet kan "fjerne personer fra private hus eller grunn", når det følger av lov eller sedvane. Politiloven § 8 første ledd nr. 1 gir ikke hjemmel for politiet til å innbringe personer på privat område, jf. ordene "offentlig sted". Jeg kan heller ikke se at det finnes annen lovgivning som gir hjemmel for innbringelse av personer på privat område, som forstyrrer den offentlig ro og orden. Da blir spørsmålet om vi har sedvane som kan hjemle innbringelse på privat område. Før innbringelse ble lovfestet i formell lov, foretok politiet innbringelse med hjemmel i generalfullmakten. Ved ordensforstyrrelser på privat område, måtte det etter generalfullmakten foreligge anmeldelse fra grunneier før politiet kunne foreta

⁵⁰ Jf. Rt. 1963 s. 311.

⁵¹ Alminnelig tjenesteinstruks for politiet 22. juni 1990 nr. 3963. Siktemålet med reguleringen i politiinstruksen var å foreskrive interne direktiver eller retningslinjer for tjenesteutførelsen, jf. Politiinstruksutkastet 1988 s. 31-39.

⁵² Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 410.

innbringelse. Straffeprosesslovkomiteen drøftet i sine motiver spørsmålet om man skulle kunne foreta innbringelse også på privat område som ikke er ”offentlig sted” i lovens forstand, ved å sløyfe ordene ”på offentlig sted”. Men ”man har dog ansett det tryggest å bli stående ved formuleringen i utkastet”.⁵³ Under høringsbehandlingen av Straffeprosesslovkomiteens innstilling, bekreftet imidlertid Justisdepartementet at det fortsatt var sedvanerett for å fjerne personer på privat område etter anmeldelse fra grunneier.⁵⁴

Politiet kan da bare fjerne personer fra privat område når dette ”begjæres av eieren eller av en som opptrer på eierens vegne”, jf politiinstruksen § 8-8 andre ledd.

Politiinstruksen har her fulgt opp den forståelsen som Straffeprosesslovkomiteen la til grunn i deres utkast og som departementet sluttet seg til.

Politiinstruksen § 8-7 regulerer i hvilke situasjoner en tjenestemann kan ”gå inn på privat grunn eller inn i privat hus” og nevner alternative situasjoner i første ledd nr. 1 til 4. I disse situasjonene kan det i enkelte tilfeller være mulig for politiet å fjerne personer på privat område. Politiinstruksen § 8-7 første ledd nr. 1, gjelder situasjoner der tjenestemannen skal ”forkynne stevning” eller ”avgi annen tjenestlig meddelelse”. Det kan her tenkes tilfeller der for eksempel en tjenestemann skal forkynne noen dokumenter og spør vedkommende om personalia for å være sikker på at det er rett person. Nekter da vedkommende å oppgi dette, er det straffbart etter straffeloven § 333 og vedkommende kan pågripes etter straffeprosessloven § 173. Politiloven § 8 første ledd nr. 3 er mest sannsynlig ikke anvendelig her, siden denne bestemmelsen ble gitt av ordensmessige hensyn. I politiinstruksen § 8-7 første ledd nr. 2 kan tjenestemannen gå inn på privat område når han blant annet skal foreta pågrepelse. Har man grunnlag for å kunne foreta pågrepelse, finnes hjemmel for pågrepelse i straffeprosessloven § 171 flg. Her er det ikke et krav om hvor vedkommende skal befinnes seg, om han er på offentlig eller privat område. Politiinstruksen § 8-7 første ledd nr. 3 og nr. 4, gjelder de

⁵³ Jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling juni 1969 s. 248.

⁵⁴ Se Ot.prp. nr 31. (1970-71) s. 20.

situasjoner der politiet må gå inn for å forebygge, stanse eller etterforske lovbrudd, samt opprettholde ro og orden. Dette er også situasjoner som kan ligge til grunn for innbringelse etter politiloven § 8, men her er det et krav om at vedkommende som innbringes må oppholde seg på offentlig sted.⁵⁵ Noe annet er det hvis forholdet kan falle inn under en straffebestemmelse, som videre kan føre til pågrepelse.

Men hva med de situasjoner der adferd på privat område skaper forstyrrelse på offentlig sted? Etter politiloven § 7 første ledd nr. 1 kan politiet gripe inn for å stanse ”forstyrrelser av den offentlige ro og orden”, men første ledd gir ingen anvisning på hvilke midler eller metoder som kan brukes. Det gjør derimot politiloven § 7 annet ledd, som ramser opp en del tiltak som kan benyttes. Innbringelse er ikke nevnt her. Og de fleste tiltakene ser ut til å bare kunne brukes der forstyrrelsen foregår på offentlig sted, siden det å ”ta seg inn på privat eiendom eller område” er regnet opp som en av de mulige tiltak. Hva politiet kan gjøre når de er inne på privat område, er ikke regulert i denne bestemmelsen. Politiet kan verken fjerne eller innbringe personer som på privat området forstyrrer den offentlige ro og orden, men de har en mulighet til for eksempel å gi vedkommende advarsel, jf politiloven § 6 første ledd. Har for eksempel en beboer fest i en leilighet der det spilles så høy musikk at dette forstyrrer ”ro og orden”, kan politiet oppsøke festdeltakerne å be dem dempe seg. Hvis de da ikke etter gjentatte advarsler retter seg etter politiets pålegg, kan dette falle inn under straffeloven § 350 annet ledd. Straffeloven § 350 annet ledd regulerer blant annet de tilfeller der personer på ulike måter forstyrrer omgivelsenes nattero. Her har altså politiet ingen mulighet til å foreta innbringelse etter politiloven § 8, men siden forholdet kan anses straffbart, kan festdeltakerne pågripes etter straffeprosessloven § 173. Politiet kan altså ikke fjerne personer fra privat område ved bruk av administrative- eller ordensmessige tiltak, men kan i enkelte tilfeller benytte de straffeprosessuelle virkemidler.

Sammenligner man ordbruken i politiloven § 8 og politiloven § 9, ser man at man i politiloven § 9 har sløyet ordene ”offentlig sted”. Det vil si at berusede personer kan

⁵⁵ Se punkt 3.2.2.

innbringes av politiet uansett om de befinner seg på offentlig sted eller på privat område. Det er altså ikke her et krav om at vedkommende som ”forstyrrer” må oppholde seg på offentlig sted.

3.2.4 ”Offentlig ro og orden”

En av politiets hovedoppgaver er å sørge for ro og orden.⁵⁶ Hva som konkret ligger i disse begrepene er ikke så lett å få tak på. ”I politirettslig sammenheng blir uttrykkene ro og orden stort sett brukt synonymt. Det er to vide og innholdsmessig ubestemte, men samtidig svært viktige begrep, som det neppe er mulig å gi en rimelig presis definisjon av.”⁵⁷ Det vil si at disse to ordene satt sammen ikke sier stort mer enn hva de ville ha gjort hver for seg. Forarbeidene til politiloven sier også at begrepet ”ro og orden” er innholdsmessig forholdsvis ubestemt. ”Hvordan begrepet skal oppfattes vil avhenge av omstendighetene og i stor grad variere fra person til person.”⁵⁸ Med ”ro og orden” slik politiloven bruker begrepet, tenker man først å fremst på forstyrrelser som roping, høylydt kranling, slåssing osv. I Rt. 1984 s. 701 ble skjellsord mot politiet ansett som en ordensforstyrrelse og det var hjemmel for innbringelse etter straffeprosessloven § 250 a. Førstvoterende uttalte ”at domfelte i nærvær av atskillige folk brukte skjellsord mot politiet, som om natten i Tromsø sentrum nettopp hadde pågrepet en annen person. Domfelte må ved dette sies å ha forstyrret den alminnelige orden”.

Men ikke all forstyrrelse av ro og orden som skjer på offentlig sted er grunnlag for innbringelse. Man må se på bakgrunnen for forstyrrelsen og tolke inn en rettsstridsreservasjon, det vil si at en handling til tross for at den ser ut til å bryte med et straffebud ”likevel er straffri” ut fra omstendighetene i en del tilfeller.⁵⁹ Nå er kanskje ikke rettsstridsreservasjon et godt ord å bruke ved innbringelse, siden innbringelse ikke er å regne som straff. Men det vil si at handlingen er lovlig selv om det kan anses som

⁵⁶ Jf. Politiloven § 2 nr. 1.

⁵⁷ Jf. Auglend, Mæland og Røsanhaug: Politirett s. 247.

⁵⁸ Jf. Ot.prp. nr. 22 (1994-95) s. 14.

⁵⁹ Jf. Eskeland, Ståle: Strafferett s. 135.

en ordensforstyrrelse. I forbindelse med et byggeprosjekt har man for eksempel gitt tillatelse til å benytte seg av en boremaskin litt lenger utover kvelden enn vanlig. Selv om dette kan forstyrre ”ro og orden”, vil ikke politiet kunne bringe inn vedkommende som foretar boringen på offentlig sted. Han har fått en tillatelse og ”forstyrrelsen” er derfor å anse som lovlig.

Hva som anses som ordensforstyrrelser kan forandre seg over tid. Innholdet forandres fordi våre sedvaner og allment aksepterte adferdsnormer av sosial og moralsk karakter forandrer seg med tiden. Noe som var helt uakseptabelt før, kan nå være helt vanlig og allment godtatt. Et eksempel på dette er trafikkstøyen. Objektivt sett er dette en form for forstyrrelse av den alminnelige ro og orden, men toleransen for støyen er større i dag enn den var da bilen kom. Vi anser støyen som rettmessig ved alminnelig bruk av kjøretøyet, både til nyttetransport og fritidskjøring.

3.2.5 ”Lovlig ferdsel”

Uttrykkene ”ro og orden” og ”den lovlige ferdsel” er bundet sammen av ordet ”eller”, og er altså alternativer. Det er nok at det enten foreligger forstyrrelse av ”ro og orden” eller forstyrrelse av ”den lovlige ferdsel”.

Ferdsel omfatter i utgangspunktet alle former for gående og kjørende trafikk, samt opphold. En demonstrasjon er et godt eksempel på noe som kan hindre ”ferdsel”. På bakgrunn av blant annet ytringsfriheten må man tillate demonstrasjoner og lignende arrangementer. Men på grunn av at det i slike situasjoner lett kan oppstå konflikter, har man sett det nødvendig å lovfeste visse betingelser for utøvelsen av retten til å holde demonstrasjoner og ulike former for samlinger eller arrangementer på offentlig sted.⁶⁰ Etter politiloven § 11 første ledd skal de som vil benytte offentlig sted, blant annet til demonstrasjon, ”i god tid på forhånd gi politiet melding om dette”. En slik melding skal inneholde visse opplysninger som nevnt i politiloven § 11 annet ledd. En av disse opplysningene skal gjelde arrangementets avviklingssted. Det kan for eksempel være

⁶⁰ Se Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 768- 769.

opplysninger om demonstrasjonen skal være en punktdemonstrasjon eller skal bevege seg fra et sted til et annet. Skal demonstrasjonen gå fra et sted til et annet, vil politiet mest sannsynlig tildele demonstrantene en rute. Politiet vil da vanligvis sperre av området for annen ferdsel i det tidsrom demonstrasjonen skal foregå. Selv om det i denne perioden blir vanskelig for annen ferdsel, vil ikke politiet kunne gripe inn med hjemmel i politiloven § 8 for å opprettholde ferdselen, jf ordene ”lovlig”.

Demonstrantene har her fått tillatelse til å ”hindre” annen ferdsel for et bestemt tidsrom. Men skulle demonstrantene begynne å bevege seg utenfor den tildelte ruten og også her skape problemer for den øvrige ferdsel, vil politiet mest sannsynlig ha mulighet til å innbringe disse demonstrantene etter politiloven § 8.

3.2.6 Hvem må forstyrres?

Politiloven § 8 første ledd nr. 1 og 2 dreier seg begge om forstyrrelse av ro og orden og den lovlige ferdsel, men hvem som må bli berørt av forstyrrelsen er ikke direkte regulert i politiloven § 8. I det første alternativet heter det ”på offentlig sted forstyrrer ro og orden”,⁶¹ mens det i annet alternativ heter ”forstyrrelse av den alminnelige ro og orden”.⁶² Selv om valget av begreper er litt forskjellig, har ikke dette noe å si siden begrepene ”alminnelig” og ”offentlig” brukes om hverandre. Begge begreper innebærer at objektet for eller målet med politiets tiltak må ”ha betydning for eller angå allmennheten, dvs. fellesskapet som sådan, eventuelt en hvilken som helst enkeltperson eller en ubestemt krets av konkret berørte personer”.⁶³

Formålet med bestemmelsen var også at ”politiets virksomhet skal konsentreres om forstyrrelser av den offentlig ro og orden. Det vil si at politiets tiltak må ha betydning for allmennheten, dvs. fellesskapet som sådant eller en ubestemt krets av personer”.⁶⁴ I Rt. 1983 s. 647 kom retten til at vedkommende hadde forstyrret ”den alminnelige fred

⁶¹ Jf. politiloven § 8 første ledd nr. 1.

⁶² Jf. politiloven § 8 første ledd nr. 2.

⁶³ Se Auglend, Mæland og Røsandhaug: Politirett s. 251.

⁶⁴ Jf. Ot.prp. nr. 22 (1994-95) s. 14.

og orden” når han ved 3-4 tiden hadde vekket eieren av en rorbu og seks turister, med kjøringen av en 35 fots fiskesjark. Og førstvoterende uttalte at det ikke i ordlyden til straffeloven § 350 første ledd ligger noe ”krav om at et større antall personer skal være blitt forstyrret”. Det kan være at det holder at en person blir forstyrret. Et eksempel på det kan være at en person går på en offentlig strand og tar med seg cd-spillere og setter den på full styrke. Siden det er tidlig på morgenen er det ikke mer enn en person til som har funnet veien til stranden. Det er altså bare denne ene personen som blir forstyrret, men man kan antageligvis si at vedkommende med cd-spillere forstyrrer den alminnelige ro og orden.

3.3 Fare for ordensforstyrrelser

3.3.1 Innledning

Etter politiloven § 8 første ledd nr. 2 kan politiet innbringe person som ”ikke etterkommer pålegg om å fjerne seg fra offentlig sted”, dersom ”omstendighetene gir skjellig grunn til å frykte for forstyrrelse av den alminnelig ro og orden eller den lovlige ferdsel”, jf. politiloven. § 8 første ledd nr 2. Denne bestemmelsen regulerer de tilfeller der det ennå ikke faktisk har skjedd en forstyrrelse, men der det er fare for en ordensforstyrrelse som nevnt i politiloven § 8 første ledd punkt 1.⁶⁵ Her er det altså snakk om inngrep med preventivt siktemål. Stedet for gjerningen er også her ”offentlig sted”.⁶⁶

3.3.2 Pålegg om å fjerne seg

Før politiet kan innbringe noen etter politiloven § 8 første ledd nr. 2, må vedkommende ha blitt gitt en sjanse til å frivillig forlate stedet. Dette er i samsvar med prinsippet om at det minst inngripende midlet som hovedregel skal velges først, jf politiloven. § 6 annet

⁶⁵ Se punktene 3.1.2 og 3.1.3.

⁶⁶ Se punkt 3.1.1.

ledd.⁶⁷ Etterkommer ikke vedkommende dette pålegget, kan han innbringes dersom omstendighetene gir ”skjellig grunn til å frykte” for ordensforstyrrelser, jf. politiloven § 8 første ledd nr. 2.

Borgerne har en viss plikt til å adlyde og rette seg etter de pålegg, tegn og signaler som tjenestemannen gir i kraft av sin lovlige myndighet, jf politiloven. § 5. Brudd på denne lydighetsplikten er straffesanksjonert i politiloven § 30 nr 1. Straffeloven har også flere bestemmelser som regulerer borgernes lydighetsplikt i forhold til ulike pålegg fra politiets side. En av disse er straffeloven § 329 som omhandler plikten til å etterkomme politiets påbud om å fjerne seg.

For å kunne innbringe noen etter politiloven § 8 første ledd nr. 2 trenger ikke forholdet være straffbart etter straffeloven § 329. Politiloven § 8 første ledd nr. 2 er som tidligere nevnt en bestemmelse for ordensmessige hensyn. Men man kan også her tenke seg situasjoner der det både er hjemmel for innbringelse etter politiloven § 8 første ledd nr. 2 og pågrep etter straffeprosessloven § 173. Hva man velger av virkemiddel vil, som nevnt i punkt 3.2.1, først og fremst være avhengig av hva man har til hensikt å foreta seg videre i saken.

I Rt. 1995 s. 661 ble en dørvakt ved et diskotek innbrakt etter en krangel med en ungdomsgjeng etter stengetid. Politimesteren som kom til stedet ba ”de tilstedeværende spre seg”. Dørvakten rettet seg ikke etter dette, men fortsatte krangelen med ungdomsgjengen. Politimesteren tok da tak i vedkommende og beordret ham kjørt til politikammeret. Førstvoterende uttaler: ”Retten har ikke funnet at det var grunnlag for kritikk mot politimesterens inngripen” og at en ”politimann etter straffeprosessloven § 191 er berettiget til å innbringe en person som nekter å etterkomme politiets ordre om å forlate stedet”.

⁶⁷ Se også punkt 1.2.1.

Formålet med vedtakelsen av bestemmelsen om innbringelse var at man skulle få lovfestet politiets virkemiddel til bruk ved håndhevelse av ro og orden.⁶⁸ De pålegg som politiet gir etter politiloven § 8 første ledd nr. 2 må derfor være av betydning for opprettholdelsen av den alminnelig ro og orden. Det vil si at ikke ethvert pålegg fra politiet, sammen med de andre vilkårene, kan gi grunnlag for innbringelse etter politiloven § 8 første ledd nr. 2. Et eksempel på dette var fremme i Rt. 1988 s.181 som gjaldt tidligere straffeprosessloven § 191. Saken gjaldt en demonstrasjon der en av tilskuerne hadde vært vitne til en pågripelse som han mente var unødvendig brutal. Vedkommende ønsket derfor navn og tjenestenummer til de tjenestemenn som hadde vært på stedet. I stedet rettet tjenestemennene et pålegg til vedkommende om å fjerne seg, noe vedkommende ikke rettet seg etter. Spørsmålet ble da hva som lå til grunn for pålegget. Flertallet (dissens 3-2) kom til at påleggene ikke ble gitt ut fra ”hensynet til å opprettholde den alminnelige ro og orden, men fordi tiltalte viste en irriterende adferd ved stadig å be polititjenestemennene om navn og tjenestenummer”. Vilråene for innbringelse etter politiloven § 8 første ledd nr. 2 var ikke her til stede, siden pålegget ikke hadde til hensikt å opprettholde den alminnelig ro og orden. Men som dommer Bugge, som representerte mindretallet, nevner i avgjørelsen, bør ”politiet ha en temmelig vid skjønnsmessig adgang til, ut fra sin vurdering av hva situasjonen tilsier, å pålegge de tilstedeværende å fjerne seg fra det sted hvor det er eller har vært ordensforstyrrelser”. At vedkommende har en annen oppfatning av den ordensmessige situasjonen på stedet, fritar ham ikke fra å rette seg etter politiets pålegg, jf. Rt. 1984 s. 387.

3.3.3 *”Skjellig grunn til å frykte”*

Politiet kan innbringe etter politiloven § 8 første ledd nr. 2 dersom omstendighetene gir ”skjellig grunn til å frykte” for ordensforstyrrelse. Bestemmelsen i politiloven § 8 første ledd nr. 2 regulerer de tilfeller der ordensforstyrrelsen ikke har skjedd ennå, men man ”frykter” at den vil skje. Det man frykter er den fare man anser situasjonen bringer med

⁶⁸ Se punkt 1.3.

seg. Det avgjørende er hvor stort farepotensial som må foreligge i situasjonen før politiet kan foreta en innbringelse.

Straffeprosesslovkomiteen mente ”skjellig” var på vei ut av språket og sløyfet derfor ordet i innstillingen, blant annet i forbindelse med bestemmelsen om pågrepelse, nå straffeprosessloven § 171.⁶⁹ Det var ikke meningen at uttrykket ”med grunn” skulle utgjøre en realitetsendring ved at man sløyfet ordet ”skjellig”, men man hadde ikke et ”mer moderne uttrykk som dekker helt”. I Straffeprosesslovkomiteens forslag til ny bestemmelse om innbringelse, ble ”skjellig” mest sannsynlig utelatt på bakgrunn av dette. Men i tidligere straffeprosesslov § 191 og dagens politiloven § 8, er ordene ”skjellig grunn” brukt uten at dette har blitt kommentert nærmere i forarbeidene.

Ordene ”skjellig grunn” er mest brukt i forbindelse med de straffeprosesuelle bestemmelsen om pågrepelse og fengsling, jf. straffeprosessloven § 171 første ledd og straffeprosessloven § 184 annet ledd. Her heter det at det må foreligge ”skjellig grunn til mistanke”. Forståelsen av ordene ”skjellig grunn til mistanke” ble drøftet i Rt. 1993 s. 1302 i forbindelse med straffeprosessloven § 171 om pågrepelse og straffeprosessloven § 184 om varetektsfengsling. Her uttaler Høyesteretts Kjæremålsutvalg: ”For så vidt gjelder lagmannsrettens forståelse av kravet til skjellig grunn til mistanke i straffeprosessloven § 171, tar retten for begge de siktede utgangspunkt i ”at det skal være mer sannsynlig at siktede har begått den straffbare handlingen saken gjelder enn at han ikke har det”. Dette er en riktig lovtolking.” Det er sikker rett at ”skjellig grunn til mistanke” innebærer et krav om sannsynlighetsovervekt.⁷⁰

Jo Hov er enig i at det de lege lata foreligger et krav til sannsynlighetsovervekt. Men i forhold til de lege ferenda, er han likevel kritisk til å unntaksfritt å legge et slikt krav til grunn. Han foreslår at man i enkelte tilfeller kan redusere sannsynlighetskravet. Et av

⁶⁹ Se Straffeprosesslovkomiteens innstilling, spesielle motiver s. 238.

⁷⁰ Se NOU 2003:18 s. 138.

eksemplene han nevner er der det er begått drap og man antar at en spesiell person kan ha gjort det. Politiet ønsker å pågripe og fengsle vedkommende, men det er ikke mer enn 40 % sannsynlig at vedkommende er skyldig. Skulle vedkommende likevel være den skyldige, vil en unnlattelse av å pågripe han med stor sannsynlig føre til at han begår et nytt drap. Her mener Hov at konsekvensene av å ikke pågripe vedkommende hvis han er skyldig, er så store at man i slike tilfeller bør kunne redusere sannsynlighetskravet.⁷¹ I disse tilfellene mener Hov at kravet til styrken av mistanken bør reduseres.

Andersen skriver i en artikkel i Lov og Rett om to forskjellige metoder for nærmere å kunne klarlegge innholdet i mistankekravet.⁷² Den ene metoden hevder at mistanken skal bygges på objektive, verifiserbare og etterkontrollerbare kriterier og tar sikte på å beskrive grunnlaget for mistanken. Den andre går direkte på mistankegraden og prøver å finne gradskravet ved å sammenligne ulike tvangsmidler. Denne metoden bygger på ”forutsetningen om at mistanke om et straffbart forhold kan uttrykkes på en sannsynlighetsskala fra null til hundre”.⁷³ Andersen mener det ikke er snakk om å bruke enten den ene eller den andre metode, men begge to. I Rt. 1992 s. 1529, som gjaldt et førerkortbeslag etter veitrafikkloven⁷⁴ § 33 nr. 5, uttalte Kjæremålsutvalget at det i ”kravet om skjellig grunn ligger at mistanken må være av en viss styrke. Imidlertid kan loven ikke forstås slik at det kreves noen kvalifisert sannsynlighetsovervekt”.

En forutsetning for å benytte straffeprosesuelle virkemidler, er at det har skjedd en straffbar handling. Dette er ikke tilfellet etter politiloven § 8 første ledd nr. 2. Her skal virkemiddelet brukes til å hindre at en ordensforstyrrelse skjer. Selv om situasjonene er forskjellig, mener Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud at man bør kunne legge den samme forståelsen i uttrykket ”skjellig grunn”.⁷⁵ Det vil si at før politiet kan gi noen et

⁷¹ Se Hov, Jo: Rettergang II, Straffeprosess s. 50.

⁷² Se Andersen, Kjell V.: Skjellig grunn til mistanke og bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler, Lov og Rett 1994 s. 559 flg.

⁷³ Jf. Andersen, Kjell V.: Lov og Rett 1994 s. 561.

⁷⁴ Lov 18. juni 1965 nr.4.

⁷⁵ Se Bjerke, Hans Kristian og Keiserud, Erik: Straffeprosesslovens kommentarutgave s. 503.

pålegg om å fjerne seg, må det være en sannsynlighetsovervekt for at omstendighetene kan utgjøre en risiko for ordensforstyrrelse. Det skal da være større sjanse for at situasjonen som oppstår kan føre til en ordensforstyrrelse, enn at den ikke kan det. Men er det egentlig riktig å kreve like stor styrke til ”frykten” ved innbringelse etter politiloven § 8, som man gjør med ”mistanken” i forbindelse med for eksempel pågripelse. Jeg mener at man ikke bør stille samme krav til sannsynligheten i disse to tilfellene, siden det mest sannsynlig vil oppleves som mer inngripende å bli pågrepet enn innbrakt. Politiloven § 7 kan trekkes frem i denne forbindelse, der kravet for politiet til å gripe inn etter første ledd nr. 1 er at omstendighetene ”gir grunn til frykt”.⁷⁶ ”Gir grunn” kan vel sies å være et mildere uttrykk enn ”skjellig grunn til frykt”. Det som kan være grunnen til at kravet etter politiloven § 7 og § 8 er forskjellige, er at de tiltak politiet kan sette i verk i politiloven § 7 annet ledd kan sies å være mindre inngripende enn innbringelse etter § 8.

Hov hevder i relasjon til straffeprosessuelle tvangsmidler at man i situasjoner der konsekvensene kan bli store ved ikke å foreta seg noe, bør kunne redusere kravet til sannsynlighet.⁷⁷ Dette kan også illustreres ved et eksempel etter bestemmelsen om innbringelse i politiloven § 8 første ledd nr. 2. Det er planlagt en større demonstrasjon, og politiet har fått melding om dette i god tid. Politiet går da grundig i gjennom de opplysninger som er blitt gitt. Først og fremst kan det være viktig å se på hvilket omfang demonstrasjonen skal ha og hvem som står som arrangører. For politiet kan dette være en indikasjon på hvilke miljøer som vil dukke opp i demonstrasjonen, og det gir også politiet en formening om hvor stor politistyrke som må settes inn for nettopp å hindre forstyrrelse av den alminnelige ro og orden og den lovlige ferdsel. Politiet tildeler demonstrantene en bestemt rute og regulerer annen ferdsel i det aktuelle område i tidsrommet for demonstrasjonen. Og under planleggingen, bruker politiet også erfaringer fra tidligere demonstrasjoner. Dette gjorde for eksempel Oslo politidistrikt i forbindelse med demonstrasjonen som var ventet under ABCDE- konferansen. Her

⁷⁶ Uttrykket ”gir grunn til frykt” skal ”tilkjenne et krav om at det må være en konkret og nærliggende risiko for forstyrrelse av ro og orden”, jf. Ot.prp. nr. 22 (1994-95) s. 61.

hadde det like før møtet i Oslo, vært demonstrasjoner i Sverige i forbindelse med en ABCDE- konferanse. På bakgrunn av dette kunne de i større grad vurdere hva som kanskje kom til å skje. Det kunne være at det var enkelte ting som politiet burde være ekstra oppmerksom på under demonstrasjonen. Og i tilfelle uroligheter, kunne man slå ned på det før det utartet til ordensforstyrrelser. I slike tilfeller vil det mest sannsynlig være mindre som skal til før politiet griper inn, fordi omstendighetene gjør at det er større grunn til å frykte ordensforstyrrelser. Dette på grunn av at det er mange personer samlet på ett sted og det kan være lite som skal til før det får store konsekvenser. På bakgrunn av erfaring visste man altså at konsekvensene kunne bli store, hvis politiet ikke foretok seg noe i forhold til de som viste større ”engasjement” enn andre under demonstrasjonen.

Jo Hov mener at sannsynligheten i relasjon til straffeprosessuelle tvngsmidler, i tillegg må være objektiv. Objektiv blir først sannsynligheten når mistanken er begrunnet i ”omstendigheter som erfaringsmessig skaper sannsynlighet for at siktede har begått handlingen”. Videre gir Hov eksempler på omstendigheter som gjør sannsynligheten objektiv, så som siktedes egen forklaring, vitneutsagn, tekniske bevis osv.⁷⁸ Politiloven § 8 første ledd nr. 2 viser selv til at det er ”omstendighetene” rundt som kan gi grunn til å be noen om å fjerne seg. ”Omstendighetene” vil si alle de forskjellige ting som kan skje før og under den skjønnsmessige vurderingen som politiet må foreta, i forbindelse med å forebygge forstyrrelse av den alminnelige ro og orden og den lovlige ferdsel. Tar man utgangspunkt i en snever tolking av preventiv virksomhet i politimessig sammenheng, vil det si preventive tiltak som er rettet mot ”nært forestående og konkrete faresituasjoner eller forstyrrelser innenfor de respektive funksjonsområdene”.⁷⁹ Det må altså være en reell risiko eller fare for at en ordensforstyrrelse skal oppstå. Politiet kan for eksempel ikke be personer som oppholder seg på et bestemt sted om å fjerne seg, bare på grunn av at det tidligere har vært problemer der. Det kan være mange småting som satt sammen kan utløse en risiko for ordensforstyrrelse, men disse omstendighetene

⁷⁷ Se Hov, Jo: Rettergang II, Straffeprosess s. 50.

⁷⁸ Se Hov, Jo: Rettergang II, Straffeprosess s. 49.

må være objektive. Et eksempel kan være at politiet observerer en ”kjenning” utenfor et gatekjøkken. Selv om vedkommende har stått for en del ordensforstyrrelser tidligere, er det ikke dermed sagt at det er noen fare for det nå. Vedkommende begynner så å diskutere med en av de andre i køen om hvem som var først. Selv ikke her vil det vanligvis være naturlig å si at det er en fare for en ordensforstyrrelse, slik at politiet blander seg inn og ber noen fjerne seg fra stedet. Men i dette tilfelle kjenner som sagt politiet den ene parten, og dette hadde også tidligere vært starten på en høylydt krangling. I tillegg legger politiet merke til at den vedkommende krangler med heller ikke kommer til å gi seg så lett. Her kan man si at etter en objektiv vurdering av omstendighetene rundt situasjonen er det sannsynlig å frykte for en ordensforstyrrelse.

3.4 Brudd på plikten til å oppgi riktig personalia

3.4.1 Innledning

Etter politiloven § 8 første ledd nr. 3 kan politiet innbringe personer som på forespørsel nekter å oppgi personalia eller som gir personopplysninger som det er grunn til å tvile på er riktige. Det foreligger altså to alternative grunnlag for politiet til å foreta innbringelse etter politiloven § 8 første ledd nr. 3, jf. ordet ”eller”.

Innbringelse på bakgrunn av kontroll med personers identitet ble også foretatt før man fikk hjemmel for det i formell lov. Straffeprosesslovkomiteen mente at man kunne se på vedtakelsen av straffeprosessloven § 250a som en ”legalisering av den såkalte sjekking” som politiet allerede foretok. Komiteen uttalte at utkastet neppe ville dekke ”alle de tilfeller hvor politiet under den nåværende ordning har foretatt innbringelse uten lovhjemmel, men komiteen antar at bestemmelsen vil dekke alle vesentlige behov og at det ikke ville være riktig å gå videre”.⁸⁰ Det vil si at oppregningen av identifikasjonskriteriene er uttømmende, og politiet kan ikke pålegge borgerne flere plikter enn det som fremgår av politiloven § 8 første ledd nr. 3. Politiet kan for eksempel derfor ikke innbringe en person fordi han ikke oppgir hvor han har vært, siden

⁷⁹ Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 222.

⁸⁰ Jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling av 1969, spesielle motiver s. 248.

dette ikke er en opplysning man plikter å gi etter politiloven § 8 første ledd nr. 3.

Politiet kan selvfølgelig spørre om dette, men politiet kan ikke pålegge vedkommende å svare.

Det å ikke oppgi personalia eller oppgi falsk personalia, er gjort straffbart i straffeloven § 333. En innbringelse etter politiloven § 8 første ledd nr. 3 forutsetter ikke noe straffbart forhold. Men ved vedtakelsen av politiloven § 8 gjorde man en liten realitetsendring i forhold til slik bestemmelsen lød etter straffeprosessloven § 191 første ledd nr 3. Man tilføyde ordet ”stilling” slik at den nye bestemmelsen i politiloven § 8 første ledd nr. 3 skulle harmonisere med straffeloven § 333.⁸¹ I tillegg ble ”alder” byttet ut med ”fødselsdato” og ”fødselsår” både i straffeloven § 333 og politiloven § 8 første ledd nr. 3.

Politiloven § 10 første ledd regulerer de tilfeller der politiet har mulighet til å visitere personer for å få identiteten på det rene, dersom vedkommende nekter å oppgi personalia eller oppgir falske personalia.

3.4.2 Mangelfulle opplysninger om personalia

Det første alternativet politiet har til å foreta innbringelse etter politiloven § 8 første ledd nr. 3, er der vedkommende nekter å oppgi personalia. Ordet personalia betyr personlige opplysninger, og det finnes flere forskjellige opplysninger som kan betraktes som personlige. Politiloven § 8 første ledd nr 3 nevner fem personlige opplysninger, dvs. navn, fødselsdato, fødselsår, stilling og bopel. Alle de fem opplysningene må gis dersom politiet forlanger det, jf. ordet ”og”. Når jeg i den videre fremstillingen bruker ordet ”personalia” mener jeg de personlige opplysninger som kan kreves etter politiloven § 8 første ledd nr. 3.

⁸¹ Se Ot.prp. nr. 22 (1994-95) s. 62.

Alle de tre bestemmelsen i henholdsvis straffeloven § 333, politiloven § 8 første ledd nr. 3 og politiloven § 10 første ledd, nevner de samme personlige opplysninger som:

- ”Navn” - dette omfatter både for- og etternavn.
- ”Fødselsdato og fødselsår” - Noe av grunnen til at man byttet ut ordet ”alder” i politilovens § 8 første ledd nr. 3, var at man ønsket at dette skulle lette ”politiets identifikasjonsprosess”.⁸² Når det tidligere sto ”alder” var det naturlig å tolke det dit hen at man hadde en plikt til å oppgi antall år, men at man mest sannsynlig ikke hadde plikt til å oppgi fødselsdato- og år. Dette kunne gjøre det unødige tung å finne identiteten til vedkommende. Og man kan vel legge til grunn at kravet til å oppgi fødselsdato og fødselsår i politiloven § 8 første ledd nr. 3 har gjort det enklere for politiet. Dette på grunn av at de fleste systemer innenfor politiet er basert på fødselsdato- og år, ved siden av personnummer.
- ”Stilling” - her skal man oppgi hvilken stilling man har i arbeidslivet, og er man uten arbeid skal grunnen til dette oppgis. Det kan for eksempel være at man er uføretrygdet, arbeidsløs eller hjemmeværende med barn.
- ”Bopel” - det forstås som det stedet personen ”faktisk bor, altså der vedkommende regelmessig tar sin døgnhvile og ellers oppholder seg i fritiden”.⁸³ I forbindelse med spesifikasjonen av adressen til bopel bør man kunne stille visse krav. Det kan derfor være naturlig å sette et krav til spesifisering som tar utgangspunkt i folkeregistrets registreringsnormer.⁸⁴

Det andre alternativet er at politiet kan foreta innbringelse der det er ”grunn til” å tvile på at vedkommende gir riktige opplysninger om seg selv, jf. politiloven § 8 første ledd nr. 3. Her er det nok at det foreligger en ”grunn” og ikke at det er ”skjellig grunn” slik som nevnt i politiloven § 8 første ledd nr.2. Det vil her mest sannsynlig være nok at det foreligger en rimelige tvil, og at man ikke trenger å være helt sikker på at vedkommende oppgir uriktig personalia. Men det må ikke være en helt fjern mulighet for at personalia

⁸² Jf. Ot.prp. nr. 22 (1994-95) s. 62.

⁸³ Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 424.

⁸⁴ Se Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 424.

kan være uriktig. Innbringer politiet en person som har oppgitt riktige opplysninger om seg selv, vil mest sannsynlig denne personen føle det som en stor krenkelse å bli tatt med til politistasjon og ikke minst det å ikke bli trodd. I enkelte tilfeller vil det ikke være tvil om at vedkommende oppgir uriktige opplysninger om seg selv. Det var tilfellet i Rt. 1974 s. 799 der en person som skulle settes i arrest oppgav å hete "Titten von Drei" og nektet å oppgi annen personalia. Men ikke alle tilfeller er like klare som dette. Det kan tenkes situasjoner der en person oppgir sin fødselsdato- og år, men at dette stemmer lite overens med den alderen man kunne tenke seg at vedkommende var ut fra utseende, oppførsel osv. I disse tilfellene er det veldig vanskelig å ta stilling til om det er tilstrekkelig grunn til å tvile på opplysningenes riktighet til å foreta innbringelse, fordi utseende ikke alltid stemmer overens med alder. Innbringelse på grunn av at man mener vedkommende oppgir feil alder, kan kanskje være aktuelt der politiet for eksempel påtreffer en klart synlig beruset person på gaten som ikke ser ut til å være over atten. Oppgir vedkommende fødselsdato- og år som tilsier at vedkommende er over atten, men ikke har gyldig legitimasjon å vise for seg, kan dette til sammen utgjøre en rimelig grunn til å tro at dette ikke kan stemme.

Den som oppgir uriktige personopplysninger om andre enn seg selv, kan ikke innbringes. Men i noen situasjoner kan et slikt tilfelle straffes etter straffeloven § 333, og man kan da etter omstendighetene pågripes etter straffeprosessloven § 173.

3.4.3 Når kan politiet forlange personalia ?

I de tidligere bestemmelsene i straffeprosessloven § 250 a og straffeprosessloven § 191 het det at politiet kunne forlange personalia "i tjenestens medfør". I politiloven § 8 første ledd nr. 3 er ordene "i tjenestens medfør" ikke tatt med, uten at dette er blitt kommentert nærmere i forarbeidene. Her heter det at personalia skal oppgis "når politiet forlanger det", jf. politiloven § 8 første ledd nr. 3. Men dette var mest sannsynlig ikke ment som en realitetsendring. Politiloven § 8 første ledd nr. 3 har en henvisning til straffeloven § 333. Og i straffeloven § 333 heter det at man skal opplyse om personalia når det "i den offentlige tjenestes medfør begjæres". Det vil si at en polititjenestemann ikke kan kreve personalia av en person når han ikke er i tjeneste, altså opptrer som en privat person. Om en politikonstabel hadde opptrådt i "tjenestens medfør" var oppe i Rt.

1960 s. 40. Her hadde en patrulerende politikonstabel blitt med til et pensjonat der det hadde oppstått en krangel om hvor mye en person skyldte pensjonatet, og om pensjonatet kunne holde igjen eiendelene til skyldneren. Tiltalen gjaldt overtredelse av straffeloven § 326 nr. 2 og straffeloven § 333. Byretten kom til at dette var en sak av sivilrettslig art og at politikonstabelen hadde opptrådt som privatperson og frifant tiltalte. På bakgrunn av at ”politiet er således i vid utstrekning pålagt å hjelpe publikum” kom Høyesterett til at ”det var i den offentlige tjenestes medfør at politikonstabelen krevet tiltaltes navn opplyst”. Disse synspunktene bør også legges til grunn i forhold til politiloven § 8 første ledd nr. 3, som i all hovedsak tjener samme formål som straffeloven § 333. Så lenge tjenestemannen må sies å opptre som privat person, kan han altså ikke kreve å få opplyst personalia. For å kunne kreve personalia må det ha sammenheng med utøvelsen av en tjenesten.

Noe som også støtter opp under antakelsen av at man ikke ønsket en realitetsendring da man sløyfet ordene ”i tjenestens medfør”, er overskriften til kapittel II i politiloven. Dette kapittelet handler om ”utførelsen av polititjenesten”, og politiloven § 8 står i dette kapittelet. Det vil si at muligheten til å forlange personalia av borgerne er ansett som et virkemiddel som politiet har mulighet til å benytte seg av i polititjenesten. Og utgangspunktet med vedtakelsen av politiloven § 8 var som tidligere nevnt, å lovregulere et virkemiddel for politiet i ordensmessig sammenheng.

Selv om utgangspunktet var at politiloven § 8 første ledd nr. 3 skulle være et ordensmessig virkemiddel, kan det være situasjoner der bestemmelsen også kan ha betydning som et straffeprosessuelt virkemiddel. Har det for eksempel blitt begått en forbrytelse, er politiet avhengig av å skaffe seg vitner slik at disse senere ved en eventuell hovedforhandling kan fortelle hva som skjedde. I stedet for da å bringe dem inn, kan man spørre vitnene om identifikasjon slik at man på et senere tidspunkt har mulighet til å komme i kontakt med dem. Dette er også i samsvar med minste- middel- prinsippet i politiloven § 6.⁸⁵ Det ville vel mest sannsynlig føles som en større

⁸⁵ Se punkt 1.2.3.

belastning for vitnene å bli tatt med inn på stasjonen, enn å bare oppgi personalia på stedet.

Et litt annet spørsmål blir om politiet kan kreve at en person oppgir personalia der tjenestemann på forhånd kjenner til vedkommendes identitet. Dette er ikke regulert i politiloven § 8 første ledd nr. 3. Bestemmelsen tar vel mest sannsynlig utgangspunkt i de tilfeller der politiet ikke kjenner identiteten til vedkommende. Men man kan komme opp i situasjoner der politiet enten vet eller har en anelse om vedkommendes identitet. Dette var tilfellet i Rt. 1974 s. 799 der politiet ved en arrestasjon hadde tiltalte førerkort da tiltalte ble spurt om sine personalia. Høyesterett kom her til at ”den omstendighet at en pågrepet persons sertifikat blir funnet på ham, kan ikke fritta ham for hans plikt til på forlangende å oppgi navn, stilling og bopel”. Videre uttalte Høyesterett at ”dette er en plikt som påhviler enhver borger, som det ikke kan medføre ulemper å oppfylle og som ikke faller bort på grunn av vedkommendes subjektive oppfatning av hvilke muligheter politiet har til på annen måte å bringe hans identitet på det rene”. Denne dommen gjaldt også straffeloven § 333, men man bør kunne anta at politiloven § 8 første ledd nr. 3 skal praktiseres på samme måte. Det vil si at man har en plikt til å opplyse om personalia selv om politiet allerede kjenner til identiteten. Helt unntaksfritt kan man vel ikke legge dette til grunn. Viser det seg at en tjenestemann vet identiteten på en person, men forlanger personalia av vedkommende for eksempel bare for å plage ham, vil vel mest sannsynlig plikten i dette tilfelle falle bort.

3.5 Tilstedeværelse der en forbrytelse antas å være begått

3.5.1 Innledning

Politiet kan etter politiloven § 8 første ledd nr. 4 innbringe personer som treffes ”på eller ved et sted der det må antas å være begått en forbrytelse umiddelbart forut”.

Politiloven § 8 første ledd nr. 4 skiller seg litt ut fra de andre alternativer for innbringelse i politiloven § 8 første ledd nr. 1- 3. Disse alternativene, som jeg har gått igjennom i punktene 3.2, 3.3 og 3.4, har alle som et utgangspunkt tatt sikte på å opprettholde offentlig ro og orden. Men politiloven § 8 første ledd nr. 4 er ”begrunnet i

hensynet til etterforskingen.⁸⁶ I tillegg har ikke dette innbringelsesalternativet noen korresponderende straffebestemmelse slik de andre alternativene har. Det er ikke straffbart å være på eller i nærheten av åstedet for en straffbar handling.⁸⁷

Det har ikke blitt foretatt noen realitetsendringer av bestemmelsen fra den først ble vedtatt i straffeprosessloven § 250 a første ledd nr. 4 til slik den er i dag i politiloven § 8 første ledd nr. 4. Det er kun foretatt mindre språklige endringer.⁸⁸

Politiloven § 8 første ledd nr. 4 sitt kjerneområde kan vel sies å være at politiet i medhold av bestemmelsen kan ta med seg personer til politistasjonen som ikke er mistenkt for noen straffbar handling. Straffeprosesslovkomiteen gir et eksempel på dette der det befinner seg flere personer på stedet og som ”kanskje skylder på hverandre uten at omstendighetene utpeker noen bestemt som den skyldige”.⁸⁹ Politiet kan her ta med seg personer de mener kan ha noe med forbrytelsen å gjøre, men som det ikke foreligger ”skjellig grunn” til å mistenkte, jf. kravet for kunne pågripe vedkommende etter straffeprosessloven § 171. Politiloven § 8 første ledd nr. 3 gir politiet mulighet til å identifisere disse personer på stedet, men det kan være ønskelig i enkelte situasjoner å foreta en mer inngående undersøkelse, som for eksempel et avhør. Om personene avhøres på politistasjonen eller på stedet der forbrytelsen skjedde har ikke betydning for plikten til å gi forklaring. Verken mistenkte eller vitner har plikt til å forklare seg, jf. påtaleinstruksen⁹⁰ §§ 8-1 første ledd annet punktum og 8-5 femte ledd, og politiet har plikt til å opplyse om dette. Men ved å innbringe noen eller alle på et åsted til politistasjonen har man kanskje en større sjanse til ikke å gå glipp av viktig vitner eller annen informasjon. Ved åsteder kan det til tider være ganske hektisk, og man får ved innbringelse en større mulighet til å skaffe seg oversikt over situasjonen.

⁸⁶ Jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling, spesielle motiver av 1969 s. 248.

⁸⁷ Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 426.

⁸⁸ Se Ot.prp. nr. 22 (1994-95) s. 20.

⁸⁹ Jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling, spesielle motiver av 1969 s. 248.

⁹⁰ Forskrift av 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen).

3.5.2 Forbrytelse antas å være begått

Straffbare handlinger har tradisjonelt blitt delt inn i hovedtyper etter forskjellige kriterier. En hovedinndeling er skillet mellom forbrytelser og forseelser, som tar utgangspunkt i handlingens grovhet. Straffeloven har foretatt et slikt skille der forbrytelser omhandles i straffelovens annen del, jf. straffeloven § 2 første ledd og forseelser omhandles i straffelovens tredje del, jf. straffeloven § 2 andre ledd. Når det gjelder straffebud i speisallovgivningen skilles det mellom forseelser og forbrytelser på bakgrunn av straffens størrelse, jf. straffeloven § 2 første ledd annet punktum. Det opprinnelige formålet var å skille mindre alvorlige lovbrudd (forseelser) fra mer alvorlige (forbrytelser).⁹¹ Men i dag er ikke dette skillet så klart, siden ”mange alvorlige lovbrudd er gjort til forseelser for å oppnå en enklere saksbehandling”.⁹²

Under høringsbehandlingen av Straffeprosesslovkomiteens innstilling hadde den konstituerte justitiarius i Trondheim byrett en merknad til den foreslåtte § 194 første ledd nr. 4.⁹³ Han mente at det burde ”tilføyes for eksempel ”alvorlig” foran ordet forbrytelse”, siden man på bakgrunn av ordlyden kunne for eksempel innbringe alle i en forretning når det hadde blitt begått naskeri.⁹⁴ Selv om dette eksemplet ikke passer så godt i dag,⁹⁵ mente vel den konstituerte justitiarius med eksemplet at forholdet bør være av et visst alvor før man foretar innbringelse. Departementet ble stående ved Straffeprosesslovkomiteens utkast, men uttalte at det var ”klart at anvendelsen av bestemmelsen i første ledd nr. 4 må avpasses bl.a. etter forbrytelsens grovhet”. Videre mente departementet at det å sette ”alvorlig” foran forbrytelse i bestemmelsen, ikke ville gi noen særlig rettledning hvis det ikke ”samtidig angis nærmere hva dette

⁹¹ Se Straffelovkommissionens utkast fra 1896 s. 8.

⁹² Jf. Slettan, Svein og Øie, Toril Marie: Forbrytelse og straff, lærebok i strafferett s. 59.

⁹³ Senere vedtatt som straffeprosessloven § 250 a første ledd nr. 4.

⁹⁴ Jf. Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 19.

⁹⁵ Dette på grunn av at naskeri nå er flyttet fra straffelovens annen del til straffelovens tredje del, jf. straffeloven § 391 a.

innebærer”. Og en nærmere angivelse av hva som ligger i en ”alvorlig forbrytelse” ville etter departementets mening være vanskelig å gjøre på rent generell basis.⁹⁶

Man kan ikke foreta innbringelse etter politiloven § 8 første ledd nr. 4 der det er begått en forseelse, jf ordet ”forbrytelse”. Men selv om det er begått en forbrytelse kan man ikke unntaksfritt foreta en innbringelse av de personer som befinner seg på åstedet. Det bør som hovedregel være et visst alvor over forholdet, og man må da særlig se på forbrytelsens art, omfang og grovhet.⁹⁷ Det er også i dette tilfellet politimannen på stedet som må foreta en konkret helhetsvurdering, for å bedømme om det er nødvendig for etterforskningen å foreta innbringelsen.

Politoloven § 8 første ledd nr. 4 krever ikke visshet for at en forbrytelse har skjedd, men det må ”antas” at det har skjedd en forbrytelse. Politiloven § 8 første ledd opererer med tre forskjellige uttrykk for sannsynlighetskrav; ”skjellig grunn til å frykte” i nr. 2, ”grunn til å tvile på” i nr. 3 og nå altså ”antas å være begått en forbrytelse” i nr. 4. Uttrykket ”antas å være begått” ligger trolig nær opp til ”grunn til å tvile på”, men man kan kanskje si at ”antas” er et uttrykk som inneholder et mindre krav til sannsynlighet. Sannsynlighetskravet kan her ligge under 50%, men det ”må kreves at det er noe i situasjonen som kan tenkes å indikere en forbrytelse”.⁹⁸ Det har for eksempel skjedd en togulykke, men årsaken kan ikke slås fast med en gang. Det kan da være flere mulige årsaker til ulykken som for eksempel en teknisk feil, en menneskelig svikt eller at noen har forårsaket ulykken med vilje. I en slik situasjon vil det være vanskelig å slå fast at det er mer enn 50 % sannsynlig at det har skjedd en forbrytelse etter straffeloven § 148, men man kan likevel ikke utelukke det. Kravet i politiloven § 8 første ledd nr. 4 om at det må ”antas” at det er begått en forbrytelse, må her sies å være oppfylt. Politiet må da ha mulighet til å innbringe personer som har samlet seg på ulykkesstedet, hvis dette er av betydning for etterforskningen.

⁹⁶ Jf. Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 21.

⁹⁷ Se Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 21.

3.5.3 Hvor og når må personen påtreffes?

Politiloven § 8 første ledd nr. 4 stiller også et krav til tid og sted. Politiet kan bare innbringe personer som treffes ”på eller ved” åstedet for forbrytelsen. Det finnes altså to alternative steder der politiet kan foreta innbringelse av personer de påtreffer. ”På” og ”ved” kan begge være gjenstand for tolking. Og det kan være vanskelig å trekke et klart skille mellom stedene, siden de gjerne glir over i hverandre. ”På” vil si selve stedet for den antatte gjerningen, selve stedet der forbrytelsen skal ha skjedd. Men hvilket område er ”på” stedet? Er det for eksempel bare et punkt på bakken der den antatte forbrytelsen ble begått, eller er det en viss radius rundt dette stedet. Og hva med de tilfeller der vitner er uenige om hvor den antatte forbrytelsen skjedd. Det er antagelig ikke mulig å si helt klart hvor ”på stedet” er. Men det bør være et større krav til nærhet i forhold til den antatt handlingen, enn der personer treffes ”ved stedet”. Når man skal tolke ”ved” bør man ta utgangspunkt i de konkrete forholdene, bl.a. forbrytelsens art, bebyggelsen og antall personer i omgivelsene. Hva man kan akseptere som ”ved” et åsted, kan variere med hvor alvorlig en forbrytelse er. Har det blitt begått en grov voldtekt vil man lettere aksepterer at politiet innbringer personer fra et større område enn der det har blitt begått et tyveri. Hvor stort område som blir regnet som ”ved” åstedet kan også variere med folkemengden og bebyggelsen i området. Skjer det et ran midt i Oslo sentrum, kan ikke politiet innbringe personer de påtreffer på Grønland. Men hadde ranet skjedd i en liten bygd, kunne det området som ble betraktet som ”ved” være mye større enn området i Oslo. Man må i den enkelte situasjon foreta en skjønnsmessig vurdering av hvor nær stedet det er naturlig å foreta innbringelser. Det er heller ikke for politiet ønskelig å gjøre dette området for stort, fordi man i større grad risikerer å bruke dyrbar tid på uaktuelle personer.

I tillegg til kravet om på hvilket sted personen må påtreffes, er det også et krav om hvor mye tid det har gått fra forbrytelsen skjedde til politiet påtreffer personen. Dette kravet blir i politiloven § 8 første ledd nr. 4 satt til at personen må påtreffes ”umiddelbart” etter at forbrytelsen antas å ha skjedd. ”Umiddelbart” vil si straks og må derfor oppfattes slik

⁹⁸ Jf. Martinussen, Roald: Innbringelse til politistasjonen. Straffeprosessloven § 191 s. 110.

at politiet ikke har mye tid til disposisjon. For politiet er det også viktig å handle raskt der det har skjedd en straffbar handling. Det er den første tiden etter en forbrytelse det er størst sjanse for å påtreffe potensielle mistenkte i nærheten av et åsted.

4 Innbringelsens varighet

4.1 Innledning

Politiloven § 8 andre ledd regulerer innbringelsens varighet. Her heter det at ingen kan holdes tilbake ”lengre enn nødvendig” og ”ikke ut over 4 timer”. Politiloven § 8 annet ledd opererer her med to frister, en relativ frist og en absolutt frist.

4.2 Relativ frist

Relativ betyr at man må se noen i forhold til noe annet. Politiet har etter politiloven § 8 annet ledd ikke mulighet til å holde tilbake den innbrakte lenger enn ”nødvendig”. Det vil si at man må se på hva som er ”nødvendig” i forholdet til hva som var utgangspunktet for innbringelsen. Har man oppnådd det man ønsket med innbringelsen, er det ikke lenger ”nødvendig” å holde vedkommende tilbake. Hva som er ”nødvendig” vil variere med hva som var innbringelsesgrunnlaget og omstendighetene rundt situasjonen. Har grunnlaget for innbringelsen vært politiloven § 8 første ledd nr. 1 og 2, må personen løslates dersom ordensproblemene har gitt seg eller det ikke lenger er fare for slike uroligheter selv om personen løslates. Ved innbringelse etter politiloven § 8 første ledd nr. 3 kan det være litt lettere å bedømme hvor lenge det er ”nødvendig” å holde vedkommende tilbake. Her skal man kun finne ut identifikasjonen til vedkommende, og når den innbrakte har oppgitt de opplysninger som kreves, må vedkommende løslates.⁹⁹ Er innbringelse brukt i forbindelse med at man skal prøve klarlegge forholdene rundt en antatt forbrytelse, jf. politiloven § 8 første ledd nr. 4, trenger det ikke være slik at personen skal løslates når han har oppgitt personalia og sagt at han ikke vil forklare seg. Det kan fortsatt være uklarhet om forholdene rundt

⁹⁹ Selv om personen nekter å oppgi personalia, kan han likevel ikke holdes tilbake lenger enn den absolutte frist i politiloven § 8 andre ledd, se punkt 4.3.

situasjonen, og man må foreta nærmere undersøkelser for å kunne utelukke at vedkommende for eksempel skal anses som mistenkt. Men heller ikke her kan politiet gå utover den absolutte fristen i politiloven § 8 annet ledd.

Kravet til nødvendighet er også lovfestet i bestemmelsen om de ”alminnelige regler om hvordan polititjenesten skal utføres”, jf. politiloven § 6 annet ledd.¹⁰⁰ ”Behovsprinsippet er av generell forvaltningsrettslig karakter og innebærer at det offentlige ikke må bruke sin myndighet til å gripe inn overfor borgerne i større omfang og med sterkere midler enn det som er nødvendig for å realisere lovens formål.”¹⁰¹ På bakgrunn av dette kan vi se at det likevel hadde vært en begrensning i tid for politiet til å holde tilbake den innbrakte, selv om dette ikke direkte hadde kommet til uttrykk som en relativ frist i politilovens § 8 andre ledd.

4.3 Absolutt frist

Straffeprosesslovkomiteen foreslo i sin innstilling at det skulle settes en absolutt frist på 4 timer for hvor lenge en innbrakt kunne holdes tilbake.¹⁰² Under høringsbehandlingen av Straffeprosesslovkomiteens innstilling, var det størst uenighet omkring tidsfristene i lovutkastet § 194 annet ledd. Flere av høringsinstansene mente at fristen var for kort og det ble foreslått tidsfrister på 6, 8 og helt opp til 12 timer. Argumentasjonen for å øke tidsfristen på 4 timer var blant annet at det ofte dreide seg om ordensforstyrrelser og at det kunne være nødvendig ”å avkjøle gemyttene ved et opphold natten over”, at det for mindre politikamre med få ansatte ville bli for liten tid til å sjekke etc. Det ble også hevdet at tidsfristen var for kort der det var lange avstander til arrestasjonsstedet.¹⁰³ Departementet valgte å legge komiteens forslag til grunn, men de var ”oppmerksom på at 4 timer kanskje er en noe kort tidsfrist”. Den korte fristen måtte ses i sammenheng med den forholdsvis vide adgangen det var til å benytte innbringelse. Og departementet ville ikke forandre på komiteens forslag, før det i såfall viser ”seg å være et praktisk

¹⁰⁰ Se punkt 1.2.3.

¹⁰¹ Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 101.

¹⁰² Se Straffeprosesslovkomiteens innstilling, spesielle motiver av 1969 s. 248.

¹⁰³ Se Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 17 flg.

behov for å øke tidsfristen for tilbakeholdelsen”.¹⁰⁴ Departementet viste også til at man i Sverige hadde en alminnelig lovhjemmel for innbringelse av personer til forhør, der lengstefristen for tilbakeholdelse var 6 timer.¹⁰⁵

I forarbeidene til politiloven av 4. august 1995 nr. 53, nevner departementet at i det lovutkastet som ble sendt på høring ble ”regelen om at ingen må holdes tilbake etter bestemmelsen utover fire timer foreslått endret til seks timer”.¹⁰⁶ Bakgrunnen for forslaget var at ”fristen på fire timer i en del praktiske tilfelle har vist seg å være for kort”. Ingen av høringsinstansene hadde noen innvendinger mot at man forlenget maksimumsfristen i politiloven § 8 andre ledd fra 4 til 6 timer. Departementet derimot kunne ikke ”se at det foreligger opplysninger som med tilstrekkelig styrke underbygger behovet for en slik utvidelse”. Den absolutte frist til å holde noen tilbake ved innbringelse ble derfor også i politiloven § 8 andre ledd satt til fire timer. Har man behov for å gå utover denne fristen, må eventuell hjemmel finnes i straffeprosessloven.

Siden det er en absolutt frist for hvor lenge vedkommende som blir innbrakt kan holdes tilbake, blir spørsmålet når fristen begynner å løpe. Dette spørsmålet er ikke behandlet nærmere i forarbeidene. Men selve frihetsberøvelsen skjer med en gang politiet for eksempel anholder, innbringer eller pågriper personer. Det vil derfor være naturlig å legge til grunn at fristen begynner å løpe i det politiet tar med seg personen fra stedet. Det vil si at den tiden politiet bruker på å transportere vedkommende til for eksempel politistasjonen, skal tas med når en beregner fire- timers fristen. Hensynet til den som blir innbrakt taler også for at man beregner tiden fra det tidspunkt da frihetsberøvelsen faktisk skjedd. Tidspunktet for avbrytelsen av fristen er når vedkommende blir løslatt.

¹⁰⁴ Jf. Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 20.

¹⁰⁵ Se punkt 2.2.2.

¹⁰⁶ Jf. Ot.prp nr. 22 (1994-95) s. 20.

5 Kan hvem som helst innbringes?

5.1 Mindreårige

Det kan spørres om det gjelder en nedre aldersgrense for de personer som politiet kan innbringe etter politiloven § 8. Spørsmålet er ikke tatt opp i forarbeidene, og politiloven § 8 nevner heller ikke alder som et vilkår for innbringelse. Ut fra dette må man anta at politiet kan innbringe personer uansett deres alder. Dette virker også naturlig hvis for eksempel en stor ungdomsgjeng bråker. Det vil da kunne være behov for å ta med seg 12-åringer så vel som 18-åringer. Det kan også være behov for å ta med seg mindreårige der det har blitt begått en forbrytelse, jf politiloven § 8 første ledd nr. 4 fordi man vet at akkurat i dette området har det foregått en del "barneran". Politiloven § 13 regulerer "inngrep overfor barn", men denne bestemmelsen sier ikke noe om hvordan man skal forholde seg til barn som kommer opp i situasjoner der politiet kan foreta innbringelse etter politiloven § 8. Men bestemmelsen viser på en indirekte måte at det er en forskjell på å gjøre inngrep overfor barn som er over 15 år og inngrep overfor barn som er under 15 år, og at man må ta hensyn til barnets alder.

Politiinstruksen kapittel 9 gir retningslinjer i forhold til "frihetsberøvelse av personer som forstyrrer den offentlige orden og fred". I politiinstruksen § 9-1 første ledd nevnes vedkommendes alder som en av de mange forhold som bør tas i betraktning når politiet foretar pågrepelse eller setter noen i arrest. Innbringelse faller ikke inn under dette, men politiinstruksen § 9-8 gir dette kapitlet anvendelse også "når politiet foretar frihetsberøvelse i andre tilfelle". Når det gjelder grunnlag for pågrepelse etter straffeprosessloven § 171 flg. nevnes det heller ikke her noe krav til vedkommendes alder. Men påtaleinstruksen § 9-2 sier at man ikke bør pågripe personer under 18 år hvis det "ikke er særlig påkrevet". Og er personen under 16 år, bør det forsøkes andre tiltak enn fengsling.

Ut fra dette mener jeg at man ikke kan si at det foreligger en nedre aldersgrense for de personer politiet kan innbringe, men alderen er likevel ikke uten betydning. Der det er grunnlag for å foreta innbringelse av barn, bør politiet først prøve å finne andre mulige

tiltak. Det samme mener jeg bør gjelde der politiet har grunnlag til å innbringe personer som kan anses utilregnelige etter straffeloven § 44. Forstyrrer en psykisk syk person den offentlig ro og orden, jf politiloven § 8 første ledd nr. 1, bør politiet ikke her innbringe personen til for eksempel en politistasjon, men heller frakte personen hvor vedkommende kan få hjelp. Det kan selvfølgelig være tilfeller der politiet ikke har alternativer til innbringelse, men der man har dette, mener jeg politiet bør ha som utgangspunkt at innbringelse er subsidiært.

5.2 Personer med immunitet

Hva så med personer som har immunitet ? Immunitet betyr bl.a. at man er fritatt for offentlige pålegg, offentlig jurisdiksjon, og rettsforfølging. Fra gammelt av fikk visse personer fra en fremmed stat immunitet i forhold til oppholdsstatens myndighet, slik at de skulle kunne utføre sin virksomhet uten innblanding fra rettsstaten.¹⁰⁷ Folkerettens regler sonderer mellom to typer immunitet: Statsimmunitet og diplomatisk immunitet.¹⁰⁸ Diplomatsk samkvem er regulert i Wien-konvensjonen av 18. april 1961.¹⁰⁹

Hovedregelen er at diplomaten har plikt til å rette seg etter alle norske lover og bestemmelser, jf. Wien- konvensjonen art. 41. Men begår en diplomat en straffbar handling i Norge, kan han ikke holdes strafferettslig ansvarlig av norske myndigheter, jf. Wien-konvensjonen art. 31. Kan da denne diplomaten innbringes av politiet med hjemmel i politiloven § 8, siden dette ikke regnes som straff ? Det kan være et like stort behov for å opprettholde ro og orden, selv om den som er kilden til forstyrrelsen har diplomatisk immunitet. Men kan politiet bruke tvang i disse tilfellene ? Dette er ikke direkte regulert i politiloven, men politiloven § 3 viser til at loven gjelder med de ”begrensinger som er anerkjent i folkeretten eller følger av overenskomst med fremmede stater”. Det vil si at Wien- konvensjonen gjelder i forhold til politiloven, og i Wien- konvensjonen art. 29 heter det at diplomaten ikke skal bli utsatt for noen form for arrest eller forvaring. Og politiinstruksen § 9-1 første ledd siste punktum sier helt klart

¹⁰⁷ Se Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 813.

¹⁰⁸ Se nærmer om dette i Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 813 flg.

¹⁰⁹ Se Fleischer, Carl August: Folkerett s. 64 flg.

at personer som ”nyter diplomatisk immunitet, kan ikke innbringes, pågripes eller settes i arrest”. Det vil si at personer med diplomatisk immunitet ikke kan innbringes av politiet etter politiloven § 8.

6 Krav til innbringelseslokalet

Etter politiloven § 8 kan politiet innbringe til ”politistasjon, lensmannskontor eller annet lokale som benyttes under polititjenesten”. Lokalet politiet kan bruke ved innbringelse, har blitt forandret hver gang ved vedtakelsen av henholdsvis straffeprosessloven § 250 a, straffeprosessloven § 191 og politiloven § 8. Opprinnelig het det i Straffeprosesslovkomiteens utkast § 194 at politiet kunne ”innbringe til politistasjon”. Under høringsbehandlingen ønsket politimesteren i Utrøndelag at man også skulle ha mulighet til å innbringe personer til ”andre lokaliteter politiet benytter”.¹¹⁰ Bakgrunnen for dette var at det kunne tenkes situasjoner der politiet måtte ta affære i områder der det ikke fantes politistasjon, og at man da måtte benytte lensmannskontor eller leie andre lokaler. Departementet ble stående med å bruke uttrykket ”politistasjon”, men uttalte at ”uttrykket må kunne tolkes forholdsvis rommelig, slik at det også omfatter midlertidige eller provisoriske politistasjoner som er opprettet for enkelte større oppdrag politiet har”. Men det skulle ikke være slik at politiet ”kunne innbringe vedkommende til et hvilket som helst sted som det disponerer, for eksempel uthus langt borte”.

Ved vedtakelsen av straffeprosessloven § 191 kunne innbringelse skje til ”politistasjon eller annet lokale som polititjenesten ledes fra”. Tilføyelsen innebar ikke noen realitetsendring, men man ville med den nye formuleringen gjøre det ”helt klart at uttrykket ikke må tolkes innskrenkende”.¹¹¹

En av realitetsendringene man foretok ved vedtakelsen av ny politilov, gjaldt hva slags lokale innbringelsen skulle skje til.¹¹² Departementet mente det var uheldig at man

¹¹⁰ Jf. Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 18.

¹¹¹ Jf. Ot.prp. nr. 35 (1978-79) s. 173.

¹¹² Jf. Ot.prp. nr. 22 (1994-95) s. 62.

knyttet ledelsens lokalisering opp mot det ”annet lokale” som kunne benyttes ved innbringelse. Grunnen til dette var at det kunne ”tenkes situasjoner hvor polititjenesten ledes fra et annet lokale enn der innbringelser mest hensiktsmessig kan skje”.

Departementet foreslo derfor at man ble stående med ”annet lokale som benyttes under polititjenesten” og at man tilføyet ”lensmannskontor” sammen med politistasjon.

I de fleste tilfeller byr ikke kravene til lokalet på tvil, siden det er mest vanlig å benytte enten en politistasjon eller et lensmannskontor ved innbringelse. Men det kan tenkes unntak der man for eksempel står overfor et større politioppdrag, som fører til at det blir plassmangel på for eksempel et lensmannskontor, og slik at politiet må benytte annet lokale.

Spørsmålet blir da hva man skal kreve av dette lokalet for at politiet kan bruke det ved innbringelse. Hvis man ser på politiloven § 8, setter muligens bestemmelsen selv et krav til ”annet lokale”. Landet er delt inn i politidistrikter og disse igjen kan være inndelt i mindre lensmannsdistrikter, jf politiloven § 16. Hva som anses som en politistasjon og hva som er et lensmannskontor er det mest sannsynlig ikke noen tvil om.¹¹³ Politistasjon og lensmannskontor blir nevnt før ”annet lokale”, og dette kan sies å sette et krav til for eksempel plasseringen av og standarden på den provisoriske politistasjonen. ”Annet lokale” bør så mye som mulig tilsvare en ordinær politistasjon eller et lensmannskontor. Politiet kan ikke benytte seg av fjerntliggende lokaler bare for dermed å få vedkommende bort fra begivenhetens sentrum, selv om standarden på stedet er bra.¹¹⁴ Noe som også tilsier at man ikke bruker lokaler på fjerntliggende områder, er den absolutte tidsfristen på fire timer ved innbringelse, jf. politiloven § 8 annet ledd. Det man skal benytte som en provisorisk politistasjon, bør også ha en viss standard. Men det bør ikke stilles større krav enn at lokalet tilfredsstiller minstekravene til hva man kan anse som en politistasjon eller et lensmannskontor. Jeg mener at politiet i disse tilfellene

¹¹³

¹¹⁴ I forbindelse med uttrykket ”politistasjon” mente departementet at uttrykket måtte kunne tolkes forholdsvis rommelig, men at politiet ikke bør kunne innbringe vedkommende til et hvilket som helst sted, ”for eksempel uthus langt borte” jf. Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 21.

bør foreta en helhetsvurdering av om innbringelse er å anbefale under de forhold som foreligger.

Et annet spørsmål er hvor politiet kan plassere den innbrakte på politistasjonen. Innbringelse er en midlertidig frihetsberøvelse, og med tanke på det korte oppholdet på politistasjonen, bør vedkommende plasseres slik at en løslatelse kan skje raskt. ”Den innbrakte skal i utgangspunktet holdes forvart på politivakten, på et kontor, i et avhørsrom eller lignende med vakthold.”¹¹⁵ Som hovedregel skal ikke en innbrakt settes i arrest, men det kan være tilfeller der dette er nødvendig. Et slikt tilfelle var oppe i Rt. 1995 s. 661 der en politimester hadde innbrakt en person som ikke ville godta en ordre om å forlate stedet. Den innbrakte ble her plassert i vestibylen på politikammeret sammen med fire av vedkommendes kamerater. Når politimesteren skulle prøve å snakke til personene, avbrøt den innbrakte politimesteren. Politimesteren førte den innbrakte inn i et lite rom foran politivakta, og deretter ble vedkommende ført ned i arrestavdelingen. Innsettelsen ble imidlertid avbrutt da det hele roet seg ned. Førstvoterende fant det ”ikke tvilsomt at det var en lovlig tjenestehandling når politimesteren fjernet fornærmede”. Den innbrakte hadde i dette tilfelle nektet å etterkommet et pålegg om å fjerne seg, deretter fysisk motsatt seg innbringelsen og i tillegg oppført seg dårlig når han kom inn på politikammeret. Der personer setter seg fysisk til motverge, bør politiet kunne sette vedkommende i arrest. Det kan også tenkes andre tilfeller der det er nødvendig å benytte arrest, for eksempel der det er liten bemanning og politiet ikke har mulighet til et forsvarlig tilsyn av den innbrakte utenfor arresten.

¹¹⁵ Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 429.

7 Hvem har kompetanse til å foreta innbringelse ?

”Politiet” er den som har kompetanse til å foreta innbringelse etter politiloven § 8. I § 194 i Straffeprosesslovkomiteens lovutkast het det at ”politimann” hadde kompetanse til å foreta innbringelse. Under høringsbehandlingen ble det av Politiets Sentralorganisasjon foreslått å erstatte ”politimann” med ”politiet”. Men departementet beholdt komiteens terminologi, siden komiteen med denne ønsket å ”understreke at beslutningen om innbringelse kan treffes av den enkelte politimann uten at han behøver å innhente forholdsordre fra sine overordnede”.¹¹⁶

Da man skulle vedta den nye bestemmelsen i straffeprosessloven § 191, nøyde departementet seg med å henvise til Straffeprosesslovkomiteens innstilling om betydningen av uttrykket ”politimann” og foretok ingen endring.¹¹⁷

Da man vedtok den ny politiloven, endret man terminologien i politiloven § 8 fra ”politimann” til ”politiet”. Dette var ikke ment som en realitetsendring. Bakgrunnen for at man hadde benyttet seg av uttrykket ”politimann” var at det skulle være klart at det omfattet ”alle som er gitt politimyndighet, også personer som ”midlertidig eller for enkelt leilighet utfører polititjeneste”, jfr. politilovens § 15” og ikke tjenestemenn ”som ikke har politimyndighet”.¹¹⁸ Terminologien ble ikke så avgjørende i den nye politiloven, siden man fikk en egen bestemmelse som viste hvem som hadde kompetanse til å foreta innbringelse. Politiloven § 8 står i kapittel II i politiloven, og politiloven § 4 gir de som har politimyndighet etter politiloven § 20 den utøvende myndighet i forhold til bestemmelsene i politiloven kapittel II. Politiloven § 20 første ledd regner opp de som har politimyndighet og i tillegg kan andre personer ha en begrenset politimyndighet etter politiloven § 20 tredje ledd. Det vil si at det er disse som har kompetanse til å foreta innbringelse etter politiloven § 8. De som mest sannsynlig i størst grad vil bruke sin kompetanse etter politiloven § 8 er tjenestemenn med

¹¹⁶ Jf. Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 20, jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling av 1969 s. 241.

¹¹⁷ Jf. Ot.prp. nr. 35 (1978-79) s. 173.

¹¹⁸ Jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling av 1969 s. 241.

politigrader og lensmannsbetjenter, siden det som regel er disse som jobber i ordenstjenesten.

Ordet ”kan” i politiloven § 8 illustrerer at det ikke påligger politiet noen plikt til å foreta innbringelse. Det er politimannen på stedet som må foreta en skjønnsmessig vurdering av om det er hensiktsmessig å foreta innbringelse. Det kan hende en innbringelse bare vil skape ytterligere konflikter, og at man derfor velger å bare kontrollere forholdene på stedet uten å foreta innbringelse. En som føler seg berørt av for eksempel en ordensforstyrrelse, kan ikke kreve at politiet foretar innbringelse. Det vedkommende kan gjøre er å foreta en anmeldelse.

8 Rettsvirkninger av innbringelse

8.1 Lovlig innbringelse

Innbringelse medfører ikke at den innbrakte blir ansett som siktet, jf. straffeprosessloven § 82 annet ledd. I en kjennelse fra Hålogaland lagmannsrett som gjaldt straffeprosessloven § 191 var et av spørsmålene om en innehaver av en nattklubb skulle anses som siktet, etter at politiet hadde foretatt ransaking av rom og personer i nattklubben.¹¹⁹ Lagmannsretten kom til at innehaveren ikke var siktet i saken. Og en av grunnene for dette var at innbringelsen med personlig ransaking ikke medførte at innehavren ble siktet, siden ”innbringelse hadde hjemmel i straffeprosessloven § 191, som etter § 82 annet ledd ikke har en slik virkning”.

En siktelse vil si at man har kommet til et stadium i saken der hensikten er straffeforfølgning ved domstolene, jf. straffeprosessloven § 82 første ledd. Innbringelse er ikke et virkemiddel som kan benyttes som ledd i straffeforfølgningen. Dette var også utgangspunkte for Straffeprosesslovkomiteen selv om den i sitt utkast plasserte

¹¹⁹ Jf. LH. 1994 s. 409.

bestemmelsen i straffeprosessloven, fordi den passet mindre godt i politiloven av 1936.¹²⁰ Siden ikke den innbrakte er å anses som siktet får vedkommende heller ikke de rettigheter en siktet har, som for eksempel rett til forsvarer, jf. straffeprosessloven § 94. Anders Bratholm var skeptisk til at den innbrakte ikke fikk stilling som siktet, siden det ”vitterlig ofte vil være sterk mistanke om straffbare handlinger som foranlediger innbringelse”.¹²¹ Han mente at komiteen burde ha kommet nærmere inn på en drøftelse om den innbraktes rettstilling i forhold til blant annet forholdet til forsvarer og om forklaring om eget forhold skal være straffbart. Til dette uttalte departementet at meningen med å ikke gi den innbrakte status som mistenkt var nettopp at man ”ikke skal sette noe slikt odiøst stempel ved dem som bringes inn”. ”For de fleste av disse vil det sikkert ikke bli tale om å utferdige forelegg eller reise tiltale, og politiet behøver overhodet ikke mene at det nødvendigvis foreligger noe straffbart forhold fra deres side.”¹²² Og når det gjaldt forholdet til at den innbrakte ikke har krav på forsvarer, mente departementet at ”bruk av forsvarer under oppholdet på politistasjonen inntil 4 timer vil være lite aktuelt.”

Departementet uttalte i Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 20 i forhold til politiloven § 8 første ledd nr. 4 at det ikke hadde vært ”særlig tilfredsstillende at politiet skal tvinges til å bruke det hårdere tvangsmiddel som en fullstendig pågripelse er”, når det er på det rene at det ikke blir spørsmål om å holde vedkommende tilbake i noe tidspunkt av betydning. Hensynet til den som blir tatt med av politiet tilsier muligens at det er bedre å bli innbrakt enn å bli pågrepet. Men for den innbrakte er det liten forskjell å bli pågrepet eller innbrakt fra stedet. Forskjellen vil først vise seg inne på politistasjonen i det en pågrepet mest sannsynlig blir satt i arrest med en gang. Og det er nok en del tilfeller der det ikke blir avklart før vedkommende kommer inn om han er innbrakt eller pågrepet. Man kan her se at en lovlig innbringelse i mange tilfeller kan være forstadiet til straffeprosesuelle tvangsmidler, som pågripelse.

¹²⁰ ”Utkastets bestemmelse er prinsipielt ikke av prosessuell natur, jfr. § 82 annet ledd, hvoretter innbringelse ikke medfører stilling som siktet”, jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling av 1969 s. 247.

¹²¹ Jf. Bratholm, Anders: Lov og Rett 1970 s. 161 flg.

¹²² Jf. Ot.prp. nr. 31 s. (1970-71) s. 21.

8.2 Ulovlig innbringelse

Ved utarbeidelsen av innstillingen til ny straffeprosesslov § 250 a, var Straffeprosesslovkomiteen klar over at utkastet neppe ville dekke alle ”de tilfeller hvor politiet under den nåværende ordning har foretatt innbringelse uten lovhjemmel”.¹²³ Men komiteen antok at bestemmelsen ville ”dekke alle vesentlige behov og at det ikke ville være riktig å gå videre”. Med dette utsagnet mente antagelig Straffeprosesslovkomiteen at den formelle lovhjemmel for innbringelse uttømmende skulle regulere innbringelsesadgangen. Innbringelser som ikke har hjemmel i politiloven § 8, er da å anse som ulovlige.

En ulovlig frihetsberøvelse kan etter politiloven § 8 både skje fra det tidspunkt politiet tar med seg vedkommende, og i de tilfeller der det først forelå en lovlig innbringelse, men der forholdet har endret seg i løpet av den tid vedkommende har vært innbrakt. Et eksempel på at det helt fra starten kan være en ulovlig innbringelse, er der politiet foretar innbringelse uten at noen av grunnlagene i politiloven § 8 første ledd nr. 1-4 er oppfylt. Får politiet for eksempel et tips fra publikum om at det er en person som forstyrrer ro og orden på et bestemt sted i byen, kan ikke politiet innbringe den første å beste de ser på stedet. De må selv vurdere om det foreligger tilstrekkelig hjemmel, men skal selvfølgelig i sin vurdering legge vekt på de opplysninger som publikum kommer med. Har politiet foretatt en lovlig innbringelse, kan denne innbringelsen for eksempel bli ulovlig dersom den absolutte fristen for tilbakeholdelse overskrides, uten at vilkårene for pågrep etter straffeprosessloven er oppfylt.

Hvis politiet bruker fortsatt tilbakeholdelse¹²⁴ som pressmiddel, kan dette utgjøre en ulovlig frihetsberøvelse. Dette var tilfellet i Rt. 1981 s. 1 der vedtakelsen av to forelegg ble opphevet, fordi det ikke kunne utelukkes at de siktede hadde oppfattet det slik at de ville bli holdt tilbake i fire timer om de ikke vedtok foreleggene. Det å undertegne et forelegg er en frivillig sak. Men en fortsatt tilbakeholdelse trenger ikke å utgjøre en

¹²³ Jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling juni 1969 s. 248.

¹²⁴ I inntil fire timer, jf. den absolutte frist.

ulovlig frihetsberøvelse. Hvis tilbakeholdelsen brukes til å få den innbrakte til å gjøre noe vedkommende har plikt til, for eksempel å oppgi personalia, er det ikke ulovlig. Formålet med politiloven § 8 første ledd nr. 3, er at politiet skal gis et middel til å sikre seg vedkommendes navn m.v.

I forbindelse med den ulovlige innbringelsen, gjør kanskje den innbrakte seg skyldig i en straffbar handling, vedkommende skader for eksempel tjenestemannen. Vil da den ulovlige innbringelsen ha betydning ved avgjørelsen av den straffbare handlingen? Et slik tilfelle var oppe i Borgarting lagmannsretts avgjørelse av 25. mars 1999 (LB-1998-02337), der en kvinne hadde blitt innbrakt uten hjemmel etter munnhuggeri med en dørvakt på et skjenkested. Kvinnen hadde dratt løs en hardott på polititjenestekvinnen under innbringelsen, og sto tiltalt for overtredelse av straffeloven § 127. Lagmannsretten la til grunn at innbringelsen skjedde i tjenesten, men at det ikke var hjemmel for innbringelsen. Forsvareren anførte at det ved straffeutmålingen måtte tillegges betydning i formidlende retning at politiet ikke hadde hjemmel for å innbringe siktede. Lagmannsretten mente at man ”kunne legge en viss vekt på dette”, og henviste til Rt. 1996 s. 654. Avgjørelsen gjaldt en førstestyrmann på et trålerfartøy som hadde skutt med hagle mot Kystvakten, i det Kystvakten prøvde å kutte trålen til fartøyet. Førstestyrmann sto tiltalt for vold mot offentlig tjenestemann etter straffeloven § 127. I forbindelse med straffeutmålingen var hovedspørsmålet hvilken vekt det skulle tillegges at Kystvaktens aksjon objektivt sett var uberettiget. Til dette uttalte Høyesterett at det allerede var ”lagt vekt på dette når fengselsstraffen ikke settes høyere enn til 30 dager”.

Straffeloven § 117 regulerer de tilfeller der en offentlig tjenestemann, med forsett, ulovlig berøver noen friheten, gjennomfører en ulovlig ut- eller bortvisning eller ulovlig forlenger eller skjerper en ellers lovlig frihetsberøvelse. Ulovlighetene kan grunne i både materiell, personell og prosessuell kompetansesvikt.

9 Kontroll med bruken av innbringelse

9.1 Innledning

Under høringsbehandlingen av Straffeprosesslovkomiteens innstilling uttrykte Norsk Forening for Kriminalreform (KROM) en generell skepsis til bestemmelsen. De uttalte at bestemmelsen om innbringelse til politistasjonen var meget vid og at det ”sjelden eller aldri vil finne sted noen etterfølgende kontroll av om vilkårene for innbringelse var oppfylt”.¹²⁵ Og en slik kontroll ville bare skje der den innbrakte selv tok initiativ til en prøving av saken. Noe av den samme skepsisen uttrykte Anders Bratholm i en artikkel.¹²⁶ Der etterlyste han garantier for at ”den foreslåtte adgangen til frihetsberøvelse ikke brukes for å fremme andre formål enn forutsatt, for eksempel avstraffelse”. Som merknad til frykten for den vide formuleringen, viste Justisdepartementet til den korte fristen for tilbakeholdelse.¹²⁷ Departementet kommenterte ikke nærmere kontrollen av bestemmelsen, men uttalte at hvis lovbestemmelsen viste ”tegn til utglidning, får man prøve å stramme bestemmelsen inn når proposisjon om ny straffeprosesslov utarbeides”.

Jeg skal videre i dette kapitlet se kort på noen av de muligheter man har til å kontrollere bruken av innbringelse etter politiloven § 8. De tilfeller der det er aktuelt å benytte seg av innbringelse, vil gjerne være situasjoner som oppstår plutselig og uforutsatt. Situasjonene krever da en hurtig og selvstendig vurdering, slik at en forhåndskontroll i slike tilfeller vil være umulig. Det vil i disse situasjonene mest sannsynlig bli snakk om etterfølgende kontroll.

¹²⁵ Se Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 19.

¹²⁶ Se Lov og Rett 1970 s. 161 flg.

¹²⁷ Se Ot.prp. nr. 31 (1970-71) s. 21.

9.2 Intern kontroll

Intern kontroll vil si den ”kontrollen som utøves innenfor samme enhet, for eksempel et lensmannsdistrikt, en politistasjon eller et politidistrikt”.¹²⁸ En kontroll internt kan settes i gang enten ved at det kommer en klage fra den som ble innbrakt, eller ved at politiet selv tar initiativ. Jeg tar i dette punktet for meg kontroll som politiet selv gjennomfører.

Mye av den kontrollen politiet har internt, er en rutinemessig ordning. Etter politiinstruksen § 7-1 skal det føres en ”vaktjournal ved hvert enkelt tjenestested”. Blir en patrulje sendt til et sted der det for eksempel er ordensforstyrrelser, vil det som skjer på stedet bli loggført på operasjonssentralen. Det vil av denne loggen komme frem om noen for eksempel ble innbrakt fra stedet. De tjenestemenn som var på stedet, vil mest sannsynlig også skrive en rapport om hendelsen. Og skulle det være slik at noen ble innbrakt fra stedet, vil dette også bli notert i arrestjournalen, jf. politiinstruksen § 9-8, jf. § 9-6. Tjenestemennene har også rapporteringsplikt dersom en ulovlig handling blir begått av en annen tjenestemann, jf. politiinstruksen § 6-3 annet ledd. Plikten er begrenset til å gjelde ulovlige handlinger, det vil si handlinger som er straffbare og ikke for eksempel brudd på forhåndsordre fra foresatte.

En litt annen kontrollfunksjon som kan være effektiv, er der flere tjenestemenn sammen løser et oppdrag. Tjenestemennene kan her påvirke hverandre positivt og veilede hverandre ved for eksempel en skjønnsmessig vurdering under oppdraget. Dette kan vel sies å falle inn under begrepet ”forhåndskontroll”. Forhåndskontroll kan det også i andre tilfeller være aktuelt å benytte ved innbringelse etter politiloven § 8. Et eksempel er der foresatte gir en forhåndsordre om praktiseringen av innbringelseshjemmelen i bestemte tilfeller, slik at dette kan være med på å sikre en likebehandling. En slik forhåndsordre benyttet de foresatte seg av da det var demonstrasjoner i Oslo under ABCDE-konferansen.¹²⁹ Men dette vil vel ikke utgjøre en reell rettslig kontroll, siden man ikke kan forutse alle situasjoner som kan oppstå.

¹²⁸ Jf. Auglend, Mæland og Røsandhaug : Politirett s. 914.

¹²⁹ Se punkt 3.3.3.

9.3 Forholdet til forvaltningsloven

Politiets innbringelsesmyndighet knytter seg både til forvaltningsretten, strafferetten og straffeprosessretten. De tilfeller som er grunnlag for innbringelse, kan som nevnt ovenfor også være straffbare handlinger, og det kan da være tilfeller der det er vanskelig å trekke grensen mellom innbringelse og pågripelse etter straffeprosessloven. Men innbringelse er et administrativt tvangsmiddel, og spørsmålet som da kan stilles er om forvaltningsloven¹³⁰ kommer til anvendelse.

Forvaltningsloven gjelder ”den virksomhet som drives av forvaltningsorganer”, og som forvaltningsorgan regnes ”et hvert organ for stat eller kommune”, jf. forvaltningsloven § 1. Politiet er et organ for staten, og faller inn under definisjonen. Men forvaltningsloven § 1 må leses i sammenheng med forvaltningsloven § 4, som begrenser forvaltningslovens virkeområde. Forvaltningsloven vil ikke gjelde politiet der de behandler eller avgjør saker i medhold av straffeprosessloven, jf. forvaltningsloven § 4 første ledd bokstav b. Dette er vel fordi straffeprosessloven selv gir utførlige regler om behandlingsmåten. Innbringelse etter politiloven er ikke en del av denne rettspleien, og forvaltningsloven vil da gjelde i forhold til de avgjørelser som blir tatt i medhold av politiloven.

En innbringelse regnes som et enkeltvedtak etter forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav b, da innbringelse klart nok vil gjelde ”en eller flere bestemte personer”. Forvaltningslovens bestemmelser i kapittel IV- VI vil da gjelde for innbringelse etter politiloven § 8. Men det vil også her være vanskelig å tenke seg situasjoner der det er mulig å foreta forhåndskontroll av innbringelsen, ved at for eksempel den som innbringes kan kreve forhåndsvarsling etter forvaltningsloven § 16. Unntaket fra denne forhåndsvarslingen vil komme til anvendelse på innbringelse, jf. forvaltningsloven § 16 tredje ledd. Det er også andre bestemmelser i forvaltningsloven som er lite anvendelige i forbindelse med vedtak etter politiloven.¹³¹ I forskrift¹³² er det gjort unntak fra

¹³⁰ Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) 10. februar 1967.

¹³¹ For eksempel forvaltningsloven § 23 om at enkeltvedtak skal være skriftlig og § 27 om underretning.

forvaltningsloven § 24 om at enkeltvedtak skal grunngis, og unntak fra retten til å klage etter forvaltningsloven § 28 første ledd. Klage på vedtak kan for eksempel rettes til Sivilombudsmannen.

9.4 Sivilombudsmannen

Lov om Stortingets ombudsmann for forvaltningen 22. juni 1962 nr. 8 ble vedtatt for å ”søke å sikre at det i den offentlig forvaltning ikke øves urett mot den enkelte borger”, jf. sivilombudsmannsloven § 3. Sivilombudsmannsloven § 4 trekker opp rammen for ombudsmannens kompetanse, og etter dette er ombudsmannen gitt kompetanse til å prøve deler av politiets virksomhet. Innbringelse etter politiloven § 8 ligger innenfor ombudsmannens kompetanse.

Sivilombudsmannen kan ta opp saker enten ved eget tiltak eller etter klage fra den innbrakte, jf. sivilombudsmannsloven § 5.

Sivilombudsmannen treffer ikke bindende vedtak, men kan ”uttale” sin mening etter å ha undersøkt forholdet, jf sivilombudsmannsloven § 10. Ombudsmannens kompetanse er ikke begrenset til å gjelde spørsmål om gyldigheten av vedtaket, men kan også kritisere den skjønnsmessige vurderingen av tjenestehandlingen. I de fleste tilfeller vil forvaltningen rette seg etter ombudsmannens uttalelser.

9.5 Domstolkontroll

Domstolkontroll i forbindelse med vedtak om innbringelse vil være en etterfølgende kontroll av tjenestehandlingen. Den kan for eksempel trekkes indirekte inn, ved at politiets handling blir tatt opp i forbindelse med en straffesak mot siktede. Dette var tilfelle i Borgarting lagmannsretts avgjørelse av 25. mars 1999 (LB-1998-02337), der en kvinne sto tiltalt for overtredelse av straffeloven § 127. Her ble lovligheten av innbringelsen også vurdert.

¹³² Forskrift om unntak fra plikten til å grunngi enkeltvedtak 16. desember 1977 0014 § 4 c) og forskrift om unntak fra og særregler om retten til å påklage enkeltvedtak 16. desember 1977 0015 § 2 a).

Kontroll av innbringelsen kan også skje direkte, ved at det føres en sak mot polititjenestemannen selv. Dette kan være en straffesak, eller en sak på bakgrunn av et sivil søksmål. Har for eksempel den innbrakte klaget etter forvaltningsloven på at innbringelsen ikke var lovlig, kan vedkommende ønske å bringe saken inn for retten dersom klagen ikke fører frem. Den innbrakte kan da gå til søksmål etter tvistemålsloven¹³³ § 435. Et annet alternativ er å reise sak ved erstatningssøksmål enten direkte overfor tjenestemannen eller etter skadeserstatningsloven¹³⁴ § 2-1.

¹³³ Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) 13. august 1915 nr. 6.

¹³⁴ Lov om skadeserstatning 13. juni 1969 nr. 26.

Appendix

Litteraturliste

- Andenæs, Johs.: Statsforfatningen i Norge 8. utgave
Tano Aschehoug 1998 (ISBN 82-518-3647-6)
- Andersen, Kjell V. : Skjellig grunn til mistanke og bruk av straffeprosessuelle
tvangsmidler. Lov og Rett 1994, Universitetsforlaget
- Auglend, Ragnar L., Mæland, Henry John og Røsandhug, Knut: Politirett
Gyldendal Norske Forlag 1998 (ISBN 82-417-0744-4)
- Bjerke, Hans Kr. og Keiserud, Erik: Straffeprosessloven med kommentarer
TANO 1986 (ISBN 82-518-2243-2)
- Bjerke, Hans Kristian: Straffeprosessuelle tvangs- og rettsmidler
Universitetsforlaget 1986 (ISBN 82-00-07673-3)
- Boe, Erik: Innføring i juss. Juridisk tenkning og rettskildelære
Tano Aschehoug, Oslo 1996 (ISBN 82-518-3453-8)
- Danielius, Hans: Mänskliga rättigheter i europeisk praxis. En kommentar till
Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna
Norstedts Tryckeri, Stockholm 2000 (ISBN 91-39-02203-9)
- Eckhoff, Torstein revidert av Helgesen, Jan E.: Rettskildelære
Tano Aschehoug 1997 (ISBN 82-518-3602-6)
- Eskeland, Ståle: Strafferett
Cappelen Akademisk Forlag Oslo 2000 (ISBN 82-02-19692-2)
- Fleischer, Carl August: Folkerett
Universitetsforlaget 1994 (ISBN 82-00-21798-1)
- Hov, Jo: Rettergang II, Straffeprosess
Papinian 1999 (ISBN 82-91060-09-6)
- Hov, Jo: Rettergang III, Sivilprosess
Papinian 2000 (ISBN 82-91060-11-8)
- Martinussen, Roald: Innbringelse til politistasjon: straffeprosesslovens § 191
Stavanger: RDH, 1985 (ISBN 0800-3246)
- Slettan, Svein og Øie, Toril Marie: Forbrytelse og straff. Lærebok i strafferett.

Tano Aschehaug 1997 (ISBN 82-518-3515-1)

Vale, Stein: Ny politilov- noen hovedpunkter.

Lov og Rett 1996, Universitetsforlaget

Forarbeider

NOU 1981: 35 Politiets rolle i samfunnet, delutredning 1

NOU 2003: 18 Rikets sikkerhet

Ot.prp. nr 31 (1970- 71) Om lov om visse endringer i rettergangslovgivningen m.m.

Ot.prp. nr 35 (1978- 79) Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven)

Ot.prp. nr 83 (1992- 93) Om lov om politiet (politiloven)

Ot.prp. nr 22 (1994- 95) Om lov om politiet (politiloven)

Svenske forarbeider

SOU 1993:60 Polisens rättsliga befogenheter

Øvrig materiale

Rikspolisstyrelsen, november 1999: Polislagen med kommentarer

Dalaprint Media, Borlänge (ISBN 91-87203-85-5)

Tilgang: http://www.polisen.se/inter/mediacache/4347/4734/2671/polislagen_pdf.pdf

Traktatregister

Den europeiske menneskerettskonvensjonen med protokoller av 4. nov. 1950 (EMK)

Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter med protokoller
av 16. des. 1966 (SP)

Wine-konvensjonen av 18. april 1961 om diplomatisk samkvem.

Europakommisjonen

Sak 24722/94 Guenat mot Schweiz, D.R. 81-A. s. 130.

Domsregister

Rt. 1907 s. 842	RG. 1999 s. 573
Rt. 1922 s. 41	RG. 2003 s. 107
Rt. 1951 s. 961	LH 1994-00409
Rt. 1951 s. 963	LB 1998-02337
Rt. 1959 s. 578	LF 1999-00016
Rt. 1963 s. 311	
Rt. 1974 s. 799	
Rt. 1978 s. 1259	
Rt. 1981 s. 1	
Rt. 1983 s. 647	
Rt. 1984 s. 387	
Rt. 1984 s. 701	
Rt. 1988 s. 181	
Rt. 1993 s. 1302	
Rt. 1995 s. 661	
Rt. 1996 s. 654	
Rt. 2003 s. 948	